

DENGE VE DENETLEME AĞI
DENGEDENETLEME.ORG

**DEMOKRASİ BULUŞMALARI:
DENGE VE DENETLEMELİ
BİR PARLAMENTER
SİSTEM İÇİN
TEMEL ÖLÇÜTLER**

Őubat, 2022

Denge ve Denetleme Nedir?

Denge denetleme basitçe, yasama, yürütme, yargı, medya, yerel yönetimler ile sivil toplum ve vatandaşların, kendi görev ve sorumlulukları çerçevesinde birbirlerinin güçlerini sınırlayarak denetlemesi, böylece denge içinde tutması demek. Bu sistemin işleyebilmesi için en önce anayasada kurulması, kurumların işleyişinde ve mevzuatta garanti altına alınması, dahası hem sivil hem siyasi kültürümüze karışıp hayatlarımızda görünür olması gerekiyor.

Denge ve Denetleme Ağı Kimdir?

Denge ve Denetleme Ağı (DDA), toplumun çeşitli kesimleri ile farklı siyasi görüşlerden ulusal ve yerel 279 sivil toplum örgütünün ve on binlerce destekçi ile takipçinin, katılımcı ve çoğulcu demokrasinin güçlenmesi için bir arada mücadele ettiği bir hareket. 2011 yılında yeni anayasa çalışmaları sırasında bir araya gelen Ağ, Temmuz 2012'den bu yana izleme, politika üretimi, kamuoyu oluşturma ve savunuculuk yöntemlerini kullanarak, Türkiye'nin demokratikleşmesinde vazgeçilmez olan denge ve denetleme sisteminin güçlendirilmesine katkı sunmayı hedefliyor. Ağın bu hedef çerçevesindeki öncelikleri, vatandaşların bilinçli karar vermelerine katkı sağlamak doğrultusunda güvenilir ve tarafsız bilgi üretmek ile aktif vatandaşlık bilincinin yerleşmesi için çalışmalar yürütmek. DDA, işleyen bir denge denetleme sistemi için reforma ihtiyaç duyulan yedi farklı alanda, "reform grupları" aracılığıyla faaliyet gösteriyor. Bu yedi reform alanı; anayasa, yasama, yürütme, yargı, medya, yerel yönetimler ve sivil toplum.

Demokrasi Masaları Hakkında

Demokrasi masası buluşmaları, farklı dünya görüşleri ve siyasi bakış açılarına sahip, deneyimli ve uzman isimlerin bir araya gelerek diyaloga girmeleri, fikirlerini paylaşarak uzlaşma aramaları adına, fırsat ve ortam yaratan araçlardır. Denge ve Denetleme Ağı'nın ev sahipliğiyle, bu masa demokrasi ve insan haklarını güvenceye almak adına denge denetlemenin vazgeçilmez olduğuna inananları bir araya getirmek için kuruluyor. Ev sahibi DDA olmakla birlikte, demokrasi masası, davete karşılık veren herkesin, etrafında oturduğu sürece var ettiği bir buluşma noktası. Demokrasi masasında herkesin eşit yeri ve söz hakkı var. Buluşmalar, katılımcı ve konuşmacıların kişisel verilerinin korunması gözetilerek gerçekleşiyor. Katılımcılardan, karşılıklı saygıya itina göstermeleri, çözüm odaklı ve yapıcı diyalog diline sadık kalmaları bekleniyor.

İÇİNDEKİLER

BAŞLARKEN	4
AMAÇ	5
YÖNTEM	6
DEMOKRASİ MASALARINDA KİMLER VARDI?	7
YASAMA	10
Kanun yapma yönünden etkin yasama için somut öneriler	11
Denetim yönünden etkin yasama için somut öneriler	12
Katılımcı bir yasama erkinin sağlanmasına yönelik somut öneriler	14
YÜRÜTME	15
Yürütmenin yapısı, görev ve yetkilerine ilişkin somut öneriler	15
Yürütmede etkinlik, hesap verebilirlik ve şeffaflığın sağlanmasına ilişkin somut öneriler	16
Yürütmede liyakati sağlamaya yönelik somut öneriler	17
Düzenleyici ve denetleyici kurumlara (DDK) ilişkin somut öneriler	18
YARGI	19
Yargı bağımsızlığını ve tarafsızlığını sağlamaya yönelik somut öneriler	19
Yargıda liyakat, etkinlik ve çoğulculuğun sağlanmasına yönelik somut öneriler	20
Yargıda sivil izlemenin etkinleştirilmesine ilişkin somut öneriler	21
SİYASİ PARTİLER VE SEÇİM SİSTEMİ	21
Temsilde adaleti önceleyen ve temsilci-seçmen ilişkisini güçlendirecek bir seçim sistemi için somut öneriler	22
Temsil kabiliyeti güçlü, parti-içi demokratik mekanizmaların kurumsallaştığı, etkin siyasi partiler için somut öneriler	23
Adil ve özgür seçimler için somut öneriler	24
YEREL YÖNETİM	25
Merkez-yerel ilişkisinde yereli kuvvetlendirmeye yönelik somut öneriler	25
Yerel yönetimlerin iç yapısına ve etkinliğine ilişkin somut öneriler	26
Yerel yönetim ve katılım mekanizmalarının güçlendirilmesine, şeffaflık ve hesap verebilirliğin artırılmasına ilişkin somut öneriler	27
BİTERKEN	28

> BAŞLARKEN

Türkiye, sistem değişikliğine ilişkin halk oylaması süreciyle beraber derinleşen bir hükümet sistemi tartışması içerisine girdi. 2017 yılının Nisan ayında gerçekleştirilen halk oylaması sonucunda yüz yılı aşan parlamenter sistem geleneğini geride bırakarak, başkanlık sistemine yakın olan cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçti. Bu süreçte Denge ve Denetleme Ağı olarak demokratik denge denetleme mekanizmalarının kurumsallaştığı başkanlık sistemi için somut önerilerimizi kamuoyuyla paylaştığımız birçok çalışmamız oldu.

Bu çalışmalarımızdan önemli bir tanesi, yeni sisteme uyumlandırma sürecine ilişkin akademi, sivil toplum, medya ve diğer paydaşların katılımıyla gerçekleştirdiğimiz demokrasi masası buluşması ve sonrasında bu buluşmadan çıkan somut önerileri paylaştığımız rapor çalışmasıydı. 3 Mart 2018 tarihinde, toplumun farklı kesimleri ve farklı siyasi görüşlerini temsil eden, alanında uzman 74 kişiyi beş farklı masada (yasama, yürütme, yargı, yerel yönetimler ve seçim sistemi) bir araya getirerek demokratik istikrar üreten, denge ve denetleme mekanizmalarının işlerlik kazandığı bir başkanlık sistemi için somut önerileri ortaya koymuştuk.

O tarihten bugüne Türkiye’de sistem tartışmaları siyasi gündemin temel konu başlıklarından birisi

olmaya devam etti. Bunda halihazırda yürürlükte olan cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin şimdiye kadarki performansı ve muhalefet partilerinin ‘güçlendirilmiş parlamenter sistem’ ya da ‘iyileştirilmiş parlamenter sistem’ gibi kavramlar ile yeni bir sistem değişikliği önerisi üzerine çalışmaları temel etkenler oldu. Denge ve Denetleme Ağı olarak gerek cumhurbaşkanlığı hükümet sisteminin denge denetleme ölçütlerimiz üzerinden karnesi, gerekse muhalefet partilerinin kendi yaptığı parlamenter sistem reform öneri metinlerini de bu nesnel ölçütler üzerinden değerlendirdiğimiz çalışmalarımız oldu.

Devam eden tartışmalarda, hem iktidar bloğuna mensup siyasi partiler, hem de muhalefet partilerinin sistem reformuna ilişkin açıklamalarında, farklı sistem önermelerine karşın, denge ve denetleme kavramına yapılan ortak vurgu dikkat çekiyor. Her ne kadar bu vurgu kendi içerisinde değerli ve önemli olsa da, demokratik bir denge ve denetleme sisteminin hem kurumsal hem de bilinç düzeyinde yerleşmesi, üzerinde çok detaylı çalışma gerektiren bir süreç. Daha da önemlisi, bu çerçevede gerçekleştirilecek reform sürecinin çoğulcu, katılımcı ve müzakereye dayanan şekilde olması, Türkiye’de demokratik istikrarın sağlanması için yaşamsal.

> AMAÇ

Bu nedenle 279 sivil toplum örgütünün sesini denge ve denetleme ve aktif vatandaşlık kavramları etrafında birleştiren Denge ve Denetleme Ağı olarak bu tartışmayı, Türkiye’de son yıllarda oldukça tahribata uğramış demokratik denge ve denetleme sisteminin yeniden sağlıklı bir şekilde kurgulanması için bir fırsat olarak görüyoruz. Bu çerçevede, denge ve denetleme mekanizmalarının işlerlik kazandığı demokratik istikrar üreten bir başkanlık sistemine ilişkin yaptığımız çalışmanın bir benzerini de parlamenter sistem için yapmanın gerekli olduğunu düşündük.

Dünyadaki örnekler, farklı hükümet sistemlerinin anayasal ve yasal düzeyde doğru kurgulandıklarında demokratik istikrar sağlandığını göstermektedir. Ancak denge ve denetleme mekanizmalarının eksik ya da bozuk şekilde kurgulandığı hükümet sistemlerinin,

demokratik geriye gidiş ve otoriterleşme süreçlerini hızlandırdıkları da görülmektedir. Bu nedenle parlamenter sistem tartışmalarına denge ve denetleme sisteminin somut ölçütleri üzerinden bakmak, Türkiye’nin önümüzdeki süreçte tekrar demokratikleşme patikasına girmesi açısından yaşamsal niteliktedir. Parlamenter sisteme geçiş tartışmaları ve reform çalışmaları incelendiğinde sürecin çoğunlukla siyasi partiler arasında devam eden müzakerelerle devam ettiği görülmektedir. Farklı görüşlerden ve farklı alanda çalışan sivil toplum, akademi, medya ve diğer paydaşları bir araya getirerek somut öneriler geliştirmenin bu çalışmalara önemli bir katkı sağlayacağını düşünüyoruz. Sistem tartışmasına ilişkin somut öneri geliştirmenin yanı sıra, Türkiye’nin kutuplaşmış siyasi ortamında bu konuların katılım, etkin müzakere ve çoğulcu bir perspektifle ele alındığında yaratılan faydanın ortaya konması da Ağ olarak farklı paydaşları bir araya getirme amaçlarımız arasındaydı.

> YÖNTEM

Yöntem olarak bir önceki demokrasi masasındaki yöntemi devam ettirdik. COVID-19 pandemisi nedeniyle fiziksel ortamda gerçekleştiremediğimiz demokrasi masası buluşmalarını dijital ortama taşıdık. Demokratik istikrar üreten, denge denetleme sisteminin kurumsallaştığı bir parlamenter sistem için kritik önem taşıyan beş farklı başlık belirledik. Her ne kadar klasik anlamda hükümet sistemleri yasama ve yürütme erkleri arasındaki ilişkisellik üzerinden tanımlansa da demokratik denge ve denetleme mekanizmalarının işlerlik kazandığı bir parlamenter sistem için yerel yönetimler ve yargı erkini de ele almanın yaşamsal olduğunu düşündük. Hangi sistemin demokratik istikrar için daha faydalı olduğu konusuna ilişkin yapılan tartışmalara bakıldığında siyasi partiler ve seçim sisteminin bu ilişkide belirleyici olduğunu gördük ve siyasi partiler ve seçim sistemlerine ilişkin de bir somut öneri seti ortaya çıkartmak adına bir masa daha oluşturduk. Böylelikle yasama, yürütme, yargı, seçim sistemi-siyasi partiler ve yerel yönetimler olmak üzere beş farklı masadan oluşan bir demokrasi masası buluşması ortaya çıkmış oldu.

6-10 Aralık 2021 tarihleri arasında her dört gün, her gün bir alan olmak üzere beş farklı toplantı yaptık ve toplumun farklı kesimleri ve farklı siyasi görüşlere sahip konusunda uzman 51 kişiyi sistem reformuna ilişkin somut önerilerini paylaşmaları için bir araya getirdik. Uzman akademisyenler tarafından modere edilen her bir masada önceki parlamenter sisteme ilişkin o başlıkla ilgili temel sorun alanları, yeni sistemin bunları nasıl etkilediği ve bunları gidermek için somut öneriler toplandı. Bu somut öneriler sistemin bir bütün olarak işleyişinde etkisi açısından da değerlendirildi. Pandemi nedeniyle dijitalde gerçekleştirilen toplantılar sonrası katılımcıların ek olarak ifade etmek istedikleri somut önerilerini de e-posta yoluyla aldık.

Rapor yazım sürecinde de yukarıda ifade edilen katılımcılık yöntemini mümkün olduğu kadar uygulamaya gayret ettik. Önce moderatörlerle

demokrasi masası buluşmasından sonra ayrı bir toplantı yapılarak raporun formatı ve somut önerilerin üzerinden geçildi. Daha sonra her masanın toplantı tutanakları yazılı olarak moderatörlere iletildi. Moderatörlerle beraber her masadan çıkan somut öneriler farklı şekilde temel sorun alanları ile ilişkilendirilerek başlıklandırıldı. Her masa için oluşturulan taslak rapor kısımları o masanın ilgili katılımcıları ile geri bildirimlerini almak için tekrar paylaşıldı. Son süreçte ise moderatörlerle tekrar beraber çalışılarak raporun son şekli verildi ve rapor tekrar katılımcıların onayına açıldı.

Çalışmanın sonunda ortaya çıkan bu raporun denge ve denetleme mekanizmalarının kurumsallaştığı bir parlamenter sistem için asgari, hatta optimal reform ajandasını ortaya koyduğunu düşünüyoruz. Şüphesiz ki demokratik reform süreci toplumda gelişen sorun ve ihtiyaçların değişime açıklığı nedeniyle sona ermeyen bir süreç. Aynı zamanda, yapılacak olan düzenlemelerde o toplumun sosyal, siyasi ve kültürel birikimi de büyük önem taşımakta. Bu nedenle rapor, ortaya konan somut önerilerde alternatifliliği ön plana alıyor ve yeni öneriler geliştirilmesi için de alan açıyor. Geçtiğimiz demokrasi buluşmasından çıkan ana mesaj aslında parlamenter sisteme ilişkin gerçekleştirdiğimiz buluşmada da kendini göstermiş oluyor: “Denge ve denetleme mekanizmaları üzerine bina edilmiş katılımcı bir demokraside yaşamak istiyorsak, tüm farklılıklarımıza rağmen müzakere etmek ve uzlaşmaya varmak oldukça mümkün.” Denge ve Denetleme Ağı olarak dileğimiz, karar vericiler başta olmak üzere sürecin tüm paydaşlarının ortaya çıkan somut önerilerin meşruiyeti ve iyi niyetine güvenmeleri, bu somut önerilerin Türkiye’de demokrasinin istikrar kazanarak pekişmesi ve denge denetleme mekanizmalarının kurumsallaşarak vatandaşlar tarafından içselleştirilmesine katkı sağlamasıdır.

Keyifli okumalar...

DEMOKRASİ MASALARINDA KİMLER VARDI?

Katılımcılar

Abbas Kılıç

Dr. Öğr. Üyesi, Atılım Üniversitesi

Ayşe Sarısu Pehlivan

Yargıçlar Sendikası

Berk Esen

Dr. Öğr. Üyesi, Sabancı Üniversitesi

Burak Cop

Doç. Dr., Bahçeşehir Üniversitesi

Burcu Hatipoğlu

Cinsiyet Eşitliği İzleme Derneği

Didem Yılmaz

Doç. Dr., Bahçeşehir Üniversitesi

Edgar Şar

Medyascope

Erbay Arıkboğa

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi

Fahri Bakırcı

Doç. Dr., TOBB-ETÜ

Feray Salman

İnsan Hakları Ortak Platformu

Gökhan Menteş

Bağımsız Uzman

Güneş Engin

Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı

Hüseyin Gül

Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi

Işıl Tüzün

Eğitim Reformu Girişimi

İnan İzci

Dr., Argüden Akademi

Kayhan Kavas

Merkez Valisi

Kemal Can

Gazete Duvar

Mahmut Esen

Emekli Mülkiye Başmüfettişi

Mehmet Bülent Deniz

Tüketici Birliği Federasyonu

Menaf Turan

Prof. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Merve Bakdur

Eşit Haklar için İzleme Derneği

Murat Köylü

KAOS-GL

Mustafa Coşar

Çankaya Kent Konseyi

Nazik Işık

İzmir Kent Konseyi

Necati Binici

Türkiye Kent Konseyleri Birliği

Osman Can

Prof. Dr., Marmara Üniversitesi

Öztürk Türkdoğan

İnsan Hakları Derneği

Pelin Ayan Musil

Dr., Anglo-American University

Sabri Bülbül

Türkiye Kalite Derneği

Samet Serttaş

Kamu Politikaları Stratejik Araştırmalar Merkezi

Şevket Bülend Yahnici

Av., Milliyetçi Hareket Partisi Eski Milletvekili

Şebnem Yardımcı-Geyikci

Doç. Dr. Hacettepe Üniversitesi

Ülkü Doğanay

Prof. Dr. Bağımsız

Gözlemci DDA Üyeleri

Canan Cihan

Mina Otizmle Yaşam Derneği

Çağlar Karakış

Bariş ve Adalet İnisiyatifi

Hazal Mintaş

Adalet Sistemini İzleme Derneği

Hilal Çalışkan

Nar Mektep Eğitim Araştırma Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

Lütfiye Yurdum Hasgül Güvener

Kadın İşveren ve Sanayiciler Derneği

Mahmut Emin Avcı

78'liler Ankara Yürütmesi (Ankara 78'liler Girişimi)

Oya Yeğen

Köpekle Yaşam Derneği

Özgün Kaplama

Gençlik Sanat Araştırma ve Eğitim Derneği

Sanata Arslan

Batman Barosu Kadın ve Çocuk Hakları Komisyonu

Şahin Tekgündüz

İstanbul Hepimizin Girişimi

Yıldırım Kaya

Doğal Yaşam Derneği

Zeynep Duygu Ulusoy

Sıfır Ayrımcılık Derneği

Zübeyde Ozanözü

Anadolu Kadın Eğitim, Kültür, Sanat ve Dayanışma Derneği

Moderasyon

Siyasi Partiler ve Seçim Sistemleri Masası

Prof. Dr. Tanju Tosun

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümünden mezun oldu. Yüksek Lisans ve Doktora derecelerini Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladı. Doçentliğini Siyasal Hayat ve

Kurumları alanında aldı. YÖK bursuyla kısa bir süre Amerika Birleşik Devletleri'nde Washington DC'de Middle East Institute isimli düşünce kuruluşunda Turkish Studies Center'da kıdemli araştırmacı olarak bulundu. 1998-2020 yılları arasında Ege İ.İ.B.F Uluslararası İlişkiler Bölümünde öğretim üyeliği yaptıktan sonra 2020 yılında emekli oldu. Türkiye siyasal hayatı, karşılaştırmalı siyaset, oy verme davranışı ve seçimlerle ilgili yayınlanmış kitapları ve çeşitli kitap bölümleri bulunmaktadır. .

Yasama Masası

Dr. Mustafa Biçer

Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümünden lisans düzeyinde mezun oldu. Ankara Üniversitesi Kamu Maliyesi bölümünden yüksek lisans ve doktora derecelerini aldı. 1997 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisinde Uzman Yardımcısı olarak kamu görevine başlayarak Plan ve Bütçe Komisyonu idari teşkilatında 15 yıl yönetici ve uzman olarak kamu bütçesi, kesin hesap ve kamu maliyesi alanında uzmanlık görevi yaptı. TBMM Genel Sekreterliğinde Müdür Yardımcısı olarak Çevre Komisyonu sorumlu Yasama Uzmanı görevini sürdürdü. Kamu maliyesi, maliye politikası, kamu bütçesi, Türkiye'nin idari yapısı ile kamu politikası analizi ve kamu politikası oluşturulma süreci üzerine makale, sunum ve ders verme şeklinde çeşitli çalışmaları bulunmaktadır.

Yürütme Masası

Prof. Dr. Ömer Faruk Gençkaya

Lisansını Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde, yüksek lisans ve doktorasını Boğaziçi Üniversitesi'nde tamamladı. Doktorası sırasında Avrupa Konseyi bursuyla Oslo Üniversitesinde çalıştı. Bilkent Üniversitesi'nin ardından, Marmara Üniversitesi'ne katıldı. Parlamento, siyasi partiler, siyasi ve yönetim etiği, siyasetin finansmanı ve yolsuzlukla mücadele konularında akademik yayınları ve çalışmaları bulunmaktadır. Avrupa Konseyi Yolsuzluğa Karşı Ülkeler Grubu'nda (GRECO) ülke değerlendirmecisidir.

Yargı Masası

Doç. Dr. Ali Ersoy Kontacı

2000 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 2004 yılında 'Bilim Uzmanı', 2010 yılında ise 'Hukuk Doktoru' unvanını aldı. 2021 yılında 'Anayasa Yargısında Yargısal Karşılaştırmacılık ve Türk Anayasa Mahkemesi' başlıklı takdim teziyle 'Anayasa Hukuku Doçenti' oldu. Doktora çalışmaları sırasında araştırmacı olarak, sonrasında ise misafir öğretim üyesi olarak yurtdışında çeşitli üniversite ve enstitülerde bulundu. Birçok bilimsel projede görev aldı. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü ve TED Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde dersler vermektedir.

Yerel Yönetimler Masası

Prof. Dr. Muhittin Acar

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. Devlet Planlama Teşkilatında Planlama Uzmanı olarak görev yaptı. Yüksek lisans eğitimini Carnegie Mellon Üniversitesi'nde 'üstün başarı' ödülüyle 1995 yılında, doktora eğitimini Southern California Üniversitesi'nde 'akademik başarı' derecesiyle 2001'de tamamladı. 2005'de doçent, 2011'de profesör oldu. 2016 yılında Hacettepe Üniversitesi'nden 'bilimsel başarı' ödülü aldı. Kamuda iyi yönetim, saydamlık, hesap verebilirlik, yolsuzlukla mücadele ve etik; kurumlararası ve sektörler arası koordinasyon, işbirliği ve ağbağlar; sivil toplum ve STK'lar; yerel yönetimlerde reform ve kapasite geliştirme alanlarında akademik yayınları ve çalışmaları bulunmaktadır.

Yayına Hazırlayanlar

Dr. Hakan Yavuzyılmaz

Lisansını Bilkent Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetiminde, yüksek lisansını Suffolk Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde, Doktorasını Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümünde tamamladı. Doktora sonrası araştırma için Nottingham Üniversitesi Siyaset ve Uluslararası İlişkiler bölümünde misafir araştırmacı olarak çalıştı. Başkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümünde ders veriyor. Siyasi partiler, parti sistemleri, siyasi rejimler alanlarında akademik yayınları ve çalışmaları bulunmaktadır. 2020 yılında DDA'da politika analisti olarak çalışmaya başladı. 2021 Mayıs ayından bu yana DDA'da Araştırma ve Politika Geliştirme Koordinatörü olarak çalışıyor.

> YASAMA

Etkin işleyen demokratik bir denge ve denetleme sisteminde kanun yapma, denetim yönlerinden etkin, temsil kabiliyeti yüksek ve katılımcı bir yasama organı yaşamsal öneme sahiptir. Her ne kadar tüm bu bileşenlerin etkin işleyebilmesi, seçim sistemi ve siyasi partilerin örgütsel yapıları ve aday belirleme süreçleri ile yakından ilişkili ise de yasama erkinin kendi içerisinde alınacak önlemler ve yapılacak olan düzenlemeler yukarıda ifade edilen bileşenlerin etkin işleyişi açısından büyük önem taşımaktadır.

Türkiye'nin gerek sistem değişikliği sonrası gerekse önceki parlamenter sistem deneyiminde kanun yapma, denetim ve katılımcılık unsurlarında yasama erkinde gözlemlenen temel sorunlar aşağıda sıralanmıştır:

Yasamada yürütme erkinin baskınlığı:

Hem siyasi partilerin aşırı disiplinli yapısı hem de TBMM içerisinde komisyonların idari yapısı ile uzmanlık kapasitesinin zayıflığı nedeniyle yasama ve denetim süreçlerinde, yürütmenin iradesi dışında çalışan bir yasama erkinden söz etmek mümkün değildir. Yürütmenin yasama erki üzerindeki bu etkisi yasamanın yürütmeyi etkin denetimini de olumsuz etkilemektedir. Yasama sürecindeki yürütme erkinin bu baskınlığının diğer bir nedeni de, yasama ile yürütme arasında bir denge kurulmasına katkı sunacak, kamuoyu baskısı ile parti disiplinini dengeleyecek bir sivil toplum katılım mekanizmalarının eksikliği olarak görülmektedir.

Komisyonların etkin olamaması:

Gerek yeni sistemde, gerekse önceki parlamenter sistem deneyiminde komisyonlar etkin işleyen ve kanun yapma süreçlerinde teknik destek veren yapılar olamamışlardır. Bunun sonucunda TBMM Genel Kurulu yasama ve denetim sürecinin odak noktası haline gelmiş, komisyonlarda sonuçlandırılması gereken teknik konular nedeniyle Genel Kurulun iş yükü artmıştır. Genel Kurulun iş yükünü azaltmak amacıyla, İçtüzükte istisnai olarak öngörülen temel kanun uygulaması, temel bir yasalaştırma usulü haline gelmiştir.

Kanun yapma sürecinin odağı:

Kanun yapım sürecinin temel odağının TBMM Genel Kurulu olması, kanuna ilişkin teknik uzmanlık gerektiren düzenleyici etki analizinin yapılmasını engellemektedir. TBMM Genel Kurulunda yasal düzenlemelerin sosyal ve ekonomik etkilerinin değerlendirilmesinden ziyade, siyasi yaklaşım ve değerlendirmelere yoğunlaşmaktadır.

Torba kanun uygulamaları:

Son yıllarda olağan bir kanun yapma yöntemine dönüşen ve kamuoyunda torba kanun olarak nitelenen, konu bütünlüğü olmayan birden çok alanda düzenleme öngören kanunlaşma uygulamaları; TBMM'nin etkin kanun yapma olanağını ve kanun yapma süreçlerinde etkin müzakere ve katılımı son derece olumsuz etkilemektedir.

Parlamenter denetim mekanizmalarının harekete geçirilememesi:

Liderin belirleyici olduğu aşırı disiplinli parti yapısı, TBMM'nin elinde bulunan parlamenter denetim yollarını etkisizleştirmekte ve birer Anayasa ve İçtüzük hükmü olarak kalmasına neden olmaktadır. Uygulamada, Türkiye'nin temel sorunlarından biri dahi olsa, muhalefetten gelen hiçbir araştırma komisyonu önergesi veya genel görüşme talebi iktidar tarafından işleme alınmamaktadır. Bunun dışında, parlamentoların temel varlık sebebi olan bütçe hakkı, anlam önemine uygun şekilde kullanılamamaktadır. Bütçe ve kesin hesap süreci, iktidarın baskın olduğu bir yapıda yürütülmekte ve bütçe harcamalarının denetimi olan kesin hesap süreci işlevsiz kalmaktadır.

Yasama süreçlerine katılım:

Yasama süreçlerine sivil toplum ve vatandaşların katılımı oldukça sınırlı seviyede kalmıştır. Demokrasinin kurumsallaştığı birçok ülkede olan digital alanda vatandaş katılımı, vatandaş inisiyatifi ile denetim komisyonlarının harekete geçebilmesi gibi yasama sürecine vatandaşların katılımını sağlayan yöntem ve teknolojik uygulamalar konusunda, Mecliste bir kapasite oluşturulamamıştır.

Yukarıdaki sorun alanları çerçevesinde, çalıştaydan çıkan somut öneriler kanun yapma, denetim ve katılımcılık başlıkları altında maddeler halinde sıralanmıştır:

> **KANUN YAPMA YÖNÜNDEN ETKİN YASAMA İÇİN SOMUT ÖNERİLER**

- Öncelikle kanun yapma yönünden etkin bir yasama erki için Meclisi oluşturan milletvekillerinin aday adaylığı sürecinin demokratikleştirilmesi gerekmektedir. Bu yapılmadıkça kanun yapma sürecinin odağı yürütme erki olmaya devam edecektir (Bkz. Siyasi Partiler ve Seçim Sistemi bölümü).
- Kanun yapma odağının Genel Kurul olmaktan çıkarılması ve Meclis komisyonlarının çoğulcu, katılımcı ve etkin bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Kanun yapma sürecinin doğası gereği oldukça teknik ve uzmanlık isteyen bir süreç olması, bu ihtiyacı daha da arttırmaktadır.

Komisyonların etkinliğinin artırılmasına yönelik şu adımlar atılmalıdır;

- Kanun tekliflerinin tali ve esas komisyonlara gönderilmesi usulünün işlevsel hale getirilmesi, tali komisyon görüşme sürecinin etkin olarak işlenmesini sağlayacak şekilde TBMM İçtüzüğünde düzenleme yapılması, bu kapsamda sektör komisyonlarının uzmanlığının yasama sürecine yansiyabilmesi için tali komisyonların görüşlerinin alınması zorunlu hale getirilmelidir.
- Komisyonların gündeminin belirlenmesinde ve komisyonlara davet edileceklerin tespitinde komisyon başkanının etkisi azaltılmalı ve muhalefet partilerine hem komisyon başkanlık divanında temsil imkanı verilmesi hem de komisyon gündeminin belirlenmesinde belirleyici olmalarının önü açılmalıdır. Bu çerçevede komisyon başkanlığı ikili olarak tasarlanarak başkanlardan birisinin muhalefet partilerinden olması sağlanabilir.
- Komisyonların idari ve uzmanlık kapasitesinin geliştirilmesi, bilgiye erişim ve kanun tekliflerinin niteliğinin

artırılmasına yönelik olarak üniversiteler gibi bilgi üreten kurumsal yapılarla işbirliği ile kanun tekliflerinin etki değerlendirmesi yapabilecek kapasite kurulabilir.

- Komisyonlarda, komisyonun çalışma alanında yetkin uzmanların istihdam edilmesi, bunun için komisyon uzmanlarının rotasyona tabi tutulmaması, komisyonlarda görevlendirilen uzmanların, komisyonun çalışma alanına vakıf kişilerden seçilmesine dikkate edilmelidir.
- Komisyonlarda, konunun özelliğine göre geçici süreli uzman istihdamına imkan sağlanması, bu amaçla ilgili STK'lardan uzman ile üniversitelerden akademisyen görevlendirilebilmesinin yasal alt yapısı oluşturulmalıdır.
- Kanun tekliflerinin kanunlaşmasından sonra, etkilerinin izlenmesine yönelik mekanizma oluşturulması, bu amaçla komisyonlar bünyesinde STK ve bilgi üreten yapılarla işbirliği dahil, izleme ve değerlendirme yapabilecek bir idari ve hukuksal yapı oluşturulması gerekmektedir.
- Kanun tekliflerinin TBMM Başkanlığına sunulması ile Genel Kurul arasında, komisyonların etkin çalışmasını sağlayacak sürelerle uyulması sağlanmalıdır. Bu amaçla, İçtüzükte zorlayıcı süreler öngörülmelidir.
- Yasama sürecinin bağımsızlığını ve öngörülebilirliğini sağlamaya yönelik olarak kanunlaşma süreci ile ilgili olarak Anayasa'ya hüküm eklenmesi gerekmektedir.
- Torba kanun olarak adlandırılan, birden çok konuda düzenleme ile farklı kanunlarda değişiklik öngören kanun teklifi yönteminin yasaklanması gerekmektedir.
- Temel kanun görüşme usulünün, olağan yasama usulü olmaktan çıkarılarak istisnai ve uzlaşmaya dayalı olarak başvurulabilen bir istisnai kanun görüşme yöntemine dönüştürülmelidir.
- TBMM Araştırma Merkezinin, komisyonlarla organik bağının kurulması, yasama sürecine interaktif katılımının sağlanması yararlı olacaktır. TBMM Başkanlığına sunulan kanun teklifleri hakkında, TBMM Araştırma

Merkezinin yazılı görüşü alınması, bu görüşün kamuoyu ve milletvekilleri ile paylaşılması sağlanmalıdır.

- Kanunlaşma sürecinde yasama ve yürütme arasında rasyonel bir iş bölümü yapılması, Parlamento ve yürütme arasında zaman ve emek kaybına yol açan faaliyet ve işlem tekrarlarının önlenmesi gerekmektedir. Örneğin, kanunlaşma sürecinde STK katılımının yürütmeyi yoksa Parlamento aşamasında mı olacağı, düzenleyici etki analizinin hangi aşamada yapılacağı, kanun teklifi hakkında ilgili taraflardan görüş toplanması gibi konuların kesin kurallarla ortaya konulması gerekmektedir.
- Kanunlaşma sürecinde komisyonlar ile Genel Kurul arasında birbirini tekrar eden değil, tamamlayan bir iş bölümünün tasarlanması, Genel Kurulun iş yükünü azaltacaktır. Bu kapsamda, teklifler üzerindeki önergelerin işleme alınması komisyon aşamasında, bu değişiklik önergelerinin görüşülmesinin ise Genel Kurul aşamasında yapılması gibi zaman ve emek kaybını önleyecek modern kanunlaşma mekanizmaları öngörülmelidir.
- 2005 tarihli Mevzuat Hazırlama Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin yeniden ele alınarak kanun olarak düzenlenmesi gerekmektedir. Bu Kanun, düzenleyici etki analizi dahil, TBMM Komisyonlarının yürütme ile diğer ilgili taraflarla ilişkileri ile STK katılımının esaslarını da içermelidir.
- Toplumsal cinsiyet duyarlılığı ve çevresel etki değerlendirmesi gibi yaklaşımlar ile toplumun farklı kesimlerinin görüşlerinin ve taleplerinin yasama sürecinde etkin olmasına yönelik idari ve hukuki altyapı oluşturulmalıdır. Bu amaçla DEA gibi teknikler ile düzenlemenin sosyal ve ekonomik etkilerini ortaya koyan çalışmaların kanunlaşma sürecinde işlevsel olmasını sağlayacak yöntemler öngörülmelidir. Benzer şekilde kanunların yürürlüğe girmesinden sonra etkilerinin izlenmesi gibi modern uygulamalar da bu çerçevede düşünülmelidir.
- Yasamanın niteliğinin geliştirilmesine yönelik olarak TBMM bünyesinde, akademik misyona sahip, bilgi üreten yapılarla yakın işbirliği içinde olan ve kanun tekliflerinin bütçesel, ekonomik ve sosyal etkilerinin sistematik değerlendirilmesi

dirilmesi olan düzenleyici etki analizi yapan bir akademik birim kurulmalıdır. Yasama ve denetim kalitesinin geliştirilmesine yönelik olarak bu Akademinin, TBMM bürokrasinin, Milletvekillerin ve danışmanlar ile diğer ilgili kişilere, eğitim programları yürütecek ve bilgi paylaşımında bulunması sağlanmalıdır.

- Danışmanların ve meclis bürokrasisinin liyakat ve ehliyet ilkelerine göre oluşturulmasını sağlayacak mekanizmalar oluşturulmalı, nesnel ölçütlere dayalı performans takip sistemi geliştirilmelidir.

> DENETİM YÖNÜNDEN ETKİN YASAMA İÇİN SOMUT ÖNERİLER

- Kanun yapma yönünden etkinliğe olduğu gibi denetim yönünden yasamanın etkinliğinde parti-içi demokratik mekanizmalar üzerinden ilerleyen bir aday belirleme süreci olmadan düşünülemez. Bu nedenle siyasi partiler ve seçim sistemine yönelik yapılması gereken düzenlemeler doğrudan yasamanın denetim yönünden etkinliğine de etki etmektedir.
- Kanun tekliflerinin anayasal denetiminin etkin bir şekilde yapılmasını güçlendirecek idari ve hukuki altyapının tasarlanması, bu konuda komisyonlardaki görüşme usulünün, tereddütte yer bıkamayacak ve komisyon başkanının inisiyatifine bağlı olmayacak şekilde içtüzükte belirlenmesi gerekmektedir.
- TBMM'nin gündeminde denetim için ayrılan günde, zorunluluk olmadıkça, denetim konuları dışında konuların görüşülmemesi ve bu zorunlulukların ne olduğu içtüzükte açıkça belirtilmelidir.
- TBMM Gündeminin belli bir oranının, muhalefet tarafından belirlenebilmesine imkan sağlanmalıdır.
- TBMM Gündemim, kamuoyunun takip edebilmesi açısından öngörülebilen olması, çok sık değişiklik yapılmaması, gündem değişikliklerinin çoğunluk partisinin inisiyatifine bırakılmayarak uzlaşma ile yapılabilmesine olanak sağlanmalıdır.

- Araştırma komisyonu sisteminin işlerliğinin sağlanması, bu komisyonların belli sayıda vatandaş girişinin talebi doğrultusunda da kurulabilmesi, katılımcı ve şeffaf bir şekilde denetim yapması, bulgu ve önerilerinin yürütme nezdinde takibinin yapılmasına yönelik olarak TBMM bünyesinde bir kapasite kurulması gerekmektedir.
- Sayıştay denetiminin etkinleştirilmesine yönelik olarak Sayıştayın işlevsel bağımsızlığının güvence altına alınması, Sayıştayın denetim yöntem ve uygulamalarının, milletvekillerinden oluşan bir komisyon tarafından denetlenmesi gerekmektedir.
- Sayıştay gibi üyelerinin tamamı veya bir kısmı TBMM tarafından seçilen kurum veya kurulların siyasi iktidardan işlevsel bağımsızlığının sağlanması, bu amaçla söz konusu kurum ve kurulların üyelerinin seçiminde, iktidar ve muhalefet arasında uzlaşmayı sağlamak amacıyla nitelikli çoğunluk yönteminin benimsenmesi, bu çoğunlukla üye seçimi gerçekleşmediği takdirde kura yöntemi ile üyelerin belirlenmesi yönelik yöntemler öngörülmelidir.
- Üyelerinin tamamı veya bir kısmı TBMM tarafından seçilen kurum veya kurullara aday olanlar için ilgili komisyon bünyesinde, kurulları açık bir ön inceleme ve mülakat mekanizması öngörülmesi, bu süreçlerin esas ve usullerinin açık bir şekilde hukuksal olarak ortaya konulması, ön inceleme ve mülakatların kamuoyuna açık olarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir.
- Komisyonların belli sayıdaki vatandaşın talebi ile bir konu üzerinde danışma toplantıları yapabilmesi ve denetim yapmak üzere harekete geçebilmesi sağlanmalıdır. Komisyonların denetim sürecinde ve STK'lar ile ilişkilerde muhalefetin rolünün etkinleştirilmesi, muhalefetin çağrısı ile komisyonların STK'ların katılacağı danışma (hearing) toplantıları yapılabilmesi sağlanmalıdır.
- TBMM denetiminin Sayıştay ve Kamu Denetçiliği Kurumu ile birlikte ele alınması, bu kurumların denetim sürecinde TBMM'nin tam desteği ile işlevsel bağımsızlıklarının sağlanması, bu kurumlar ile denetim sürecinde TBMM ile organik ilişkinin esas ve usullerinin daha açık ve işlevsel olarak ortaya konulması gerekmektedir.
- Parlamenter sistemde yürütme yasama erki içerisinde çıktığı için onu yasama erkine karşı sorumlu ve hesap verebilir kılacak denetim araçlarının etkinleştirilmesi ve kaldırılanların tekrar yürürlüğe konulması gerekmektedir. Bu çerçevede:
 - Gensoru mekanizmasının yeniden işlerlik kazanmalıdır. Gensoruya ilişkin önerge için gerekli imza sayısı bu denetim aracının etkin kullanımını sağlayacak şekilde düzenlenmelidir.
 - Parlamenter sistemin işleyişinde olan güvenoyu mekanizması geri getirilmelidir. Güvenoyu mekanizmasının etkin şekilde işlerken siyasi istikrarsızlık sağlamaması için farklı ülkelerde uygulanan 'yapıcı güvensizlik oyu' bir uygulama olarak düşünülmelidir.
 - Sözlü soru önergesinin etkinleştirilmesi gerekmektedir. İçtüzükte belirlenen sürelerle uyulmadığı takdirde çeşitli yaptırımlar ortaya konmalıdır.
 - Yazılı soru önergesinin, soruların belirlenen sürelerde yanıtlanmadığı durumlarda çeşitli yaptırımlarla uygulanabilir kılınmalıdır.
 - Meclis araştırma komisyonlarının uzmanlaşma, katılım ve muhalefetin bu komisyonlardaki temsilinin artırılarak etkin hale getirilmesi gerekmektedir. Bu çerçevede, meclis araştırma komisyonlarında iktidar partileriyle muhalefet partileri eşit şekilde temsil edilmelidir. Meclis araştırma komisyonu kurmak için gerekli olan karar yeter sayıları bu denetim aracını etkinleştirecek şekilde düşürülmelidir.
 - Meclis soruşturması sürecine ilişkin soruşturma ve karar almaya ilişkin karar yeter sayıları bu mekanizmayı etkinleştirecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.

- Meclis İç Tüzüğünde belirlenen ve denetimle ilgili olan maddelerin ihlalini denetleyen bir alt komisyon (tüm partilerin eşit temsiliyle ve ilgili uzmanlardan oluşan), belli dönemlerde içtüzük ihlallerine ilişkin alınan kararları ve ihlal sayılarını ve niteliklerini kamuoyuyla paylaşmalıdır.
- Bütçe hakkı yasamanın yürütmeyi denetim araçlarından en önemlisidir. Bu denetimi etkin kılmak için plan ve bütçe komisyonu ikiye ayrılmalıdır. Bütçe kanun tasarısı Plan Bütçe Komisyonunda görüşülürken, kesin hesap kanun tasarısı ise kesin hesap komisyonunda görüşülmelidir. Bu iki komisyonun kompozisyonunda mecliste grubu bulunan ve bulunmayan siyasi partiler ve bağımsız milletvekilleri bulunmalıdır. Kesin Hesap Komisyonunun başkanlığı etkin denetimi sağlamak adına muhalefet partilerine bırakılmalıdır. Bu sürece STK katılımının sağlanmasına yönelik idari ve hukuki altyapının tasarlanmalıdır.
- Yasama sürecine sivil toplum örgütlerinin katılımını etkinleştirecek düzenlemeler yapılmalıdır.
 - Halkın kanunlaşma sürecine katılımı noktasında, halktan gelen talep doğrultusunda başta TBMM Dilekçe Komisyonu olmak üzere, komisyonların kanun teklifi verebilmesine imkân sağlanması gerekmektedir.
 - Sivil toplumun yasama sürecini izleme ve katılım hakları yasal güvenceye alınmalıdır.
 - Halkın kanun yapım sürecinde katılımını sağlayacak mekanizmaların ve teknolojik yeniliklerin içtüzükte veya kanunla düzenlenmelidir. Komisyonlara STK daveti, komisyonlardaki çoğunluğun ve komisyon başkanının insiyatifinden çıkartılmalıdır. Hangi STK'ların ilgili komisyonlara davet edileceğinin belirlenmesi ve STK katılımını etkin kılmak adına objektif kriterlere dayalı bir akreditasyon usulü getirilmelidir. Bu kapsamda, TBMM bünyesinde STK bilgi havuzunu yönetmek üzere bir STK Bürosu kurulmalıdır.
 - STK'ların yasama sürecinin teknik kısmında yetkinliklerini arttıracak yasama izleme eğitimi gibi eğitim programları, Meclis çatısı altında kurgulanmalıdır.
 - Lobcilik faaliyeti liyakat ve hesap verebilirlik ilkeleri çerçevesinde yasal düzeyde ele alınmalı ve benzer objektif bir akreditasyon sürecine tabi olmalıdır.

> **KATILIMCI BİR YASAMA ERKİNİN SAĞLANMASINA YÖNELİK SOMUT ÖNERİLER**

- Katılım yönünden etkin bir yasama için öncelikle yasama sürecine ilişkin bilginin şeffaf ve net şekilde tüm paydaşlarla paylaşılması gerekmektedir. Bunu sağlamak adına aşağıdaki düzenlemeler yapılmalıdır:
 - TBMM web sitesi, yasama ve denetim faaliyetlerinin ayrıntılı, güncel, anlaşılabilir bir şekilde paylaşımına ve bu faaliyetlere sivil toplumun görüş vermesine, katkı sağlanmasına imkan oluşturacak şekilde geliştirilmelidir.
 - Özellikle komisyon sayfalarının interaktif düzenlenmesi, içeriklerinin geliştirilmesi ihtiyacı bulunmaktadır.
 - Genel Kurul görüşmelerinin canlı yayınlanmasına ek olarak komisyon görüşmelerinin de canlı yayınlanması, bilgilendirme şeffaflık açısından önem taşımaktadır.

> YÜRÜTME

Hükümet sistemleri esas itibarıyla yasama ve yürütme erklerinin birbiriyle ilişkiselliğini kuran sistemlerdir. Bu sistemlerin demokratik istikrar üretmeleri bu ilişkiselliğin doğrudan anayasal temelde nasıl kurgulandığıyla bağlantılıken aynı zamanda siyasi parti örgütleri ve parti sisteminin işleyişi de bu bağlamda belirleyici olmaktadır. Türkiye'nin geçmiş parlamenter sistem tecrübesi aşağıdaki temel sorun alanlarını ortaya çıkarmıştır. Yeni sisteme geçiş bu sorunları daha da derinleştirmiştir.

Yürütmenin yapısı, görev ve yetkilerine ilişkin geçmiş dönemdeki temel sorun alanları:

Geçmiş parlamenter sistem yasama ve yürütme erkleri arasında erk dengesini bozmuş ve zayıflatılmış bir parlamentarizme neden olmuştur. Bu alanda temel sorun alanları:

- Cumhurbaşkanının tek taraflı kullanabildiği ve önemli siyasi sonuçlar doğurabilecek yetkilere sahip olması ve bu yetkilerle orantılı sorumluluğa sahip olmaması;
- Aşırı disiplinli ve kişisel siyasi partiler aracılığıyla yasama ve yürütme erkleri arasında yürütme lehine füzyona neden olma ihtimali halihazırda kuvvetli olan parlamenter sistemin, yasama erkinin etkinlik seviyesini yürütme lehine azaltması;
- Cumhurbaşkanı seçim prosedürünün siyasi istikrarsızlık ve kriz doğurma potansiyeline sahip olması;
- Bakan ve bakanlık arasında yetki ve sorumluluk dengesinin bakanlar lehine bozulmuş olması gibi sorunlar temel sorun alanları olarak ortaya çıkmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi yukarıda sıralanan temel sorun alanlarından bazılarını daha da derinleştirmiştir.

Yürütmenin şeffaflığı, hesap verebilirliği ve etkinliğine ilişkin geçmiş dönemdeki temel sorun alanları:

Yürütmenin hesap verebilirliği geçmiş parlamenter sistemde zayıf kalmıştır. Bunun

temel nedeni yasamanın yürütmeyi denetleme araçlarının işlevsellik bağlamındaki zayıflığı olmuştur. İdari yargının yürütme erkini idari denetime tabi tutması yönündeki engeller, mali hesap verebilirlik ve şeffaflık, liyakat ve etkinliği sağlamaya yönelik sürekli nesnel kriterlerden oluşan performans izleme yöntemlerinin bulunmaması, yürütmede çoğulculuk ve cinsiyetler arası eşit temsil temel sorun alanları olarak kalmışlardır. Bu sorun alanları yeni sisteme geçişle beraber daha da derinleşmiştir.

Düzenleyici ve denetleyici kurumlara ilişkin temel sorun alanları:

Düzenleyici ve denetleyici kurumların giderek yürütmenin kontrolüne girmesi adil demokratik rekabetin önündeki temel engel olarak kalmıştır. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçişle beraber bu kurumlar yürütmenin kontrolünde işleyen kurumlar halini almış ve bu Türkiye'deki demokratik geriye gidiş sürecini hızlandıran önemli bir etken olmuştur.

Denge ve denetleme sisteminin kurumsallaştığı demokratik bir parlamenter sistemde yukarıdaki sorun alanlarının giderilmesi ve sistemin demokratik istikrar üretmesi için çalıştayda ortaya çıkan somut öneriler aşağıda üç başlık altında sıralanmıştır:

> YÜRÜTMENİN YAPISI, GÖREV VE YETKİLERİNE İLİŞKİN SOMUT ÖNERİLER

- Yürütme erki demokratik parlamenter sistemlerde olduğu gibi iki farklı bileşenden oluşmalıdır. Bunlar tarafsız, partilerüstü, sembolik yetkilere haiz Cumhurbaşkanı ve yürütme içerisinde esas icra organı olan başbakan ve bakanlar kuruludur.
- Cumhurbaşkanı parlamenter sistemin gereği olarak icrai herhangi bir yetki kullanılmamalıdır. Cumhurbaşkanına tek taraflı kullanabileceği ve önemli siyasi sonuçlar doğurabilecek yetkiler verilmemelidir.
- Cumhurbaşkanının tüm işlemleri karşı imza kuralına tabi olmalıdır. Bunun istisnası

niteliğindeki işlemler Anayasa’da net olarak belirlenmeli ve Cumhurbaşkanının sembolik yetkilerinin ötesine geçmemelidir.

- Cumhurbaşkanına herhangi bir düzenleyici işlem yetkisi tanınmamalıdır.
- Cumhurbaşkanının TBMM seçimlerini yenileme yetkisi sınırları çok dar çizilmiş koşullara bağlı kılınmalıdır.
- Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmemelidir. Bu durum yürütme içerisinde iki farklı demokratik meşruiyete sahip bileşenin varlığı sonucu istikrarsızlık yaratabilmekte ve saf parlamenter sistemin doğasıyla çelişmektedir. Bu nedenle Cumhurbaşkanı TBMM tarafından seçilmelidir. Seçilme yeter sayısı ülkede kutuplaşmayı arttırmayacak ve süreci krize götürmeyecek şekilde belirlenmelidir.
- Demokratik bir parlamenter sistemde yürütme erki içerisinde asıl icracı TBMM içerisinde çıkacak olan başbakan ve bakanlar kurulu olmalıdır.
- Başbakanın belirlenmesinde TBMM’de yapılacak bir oylama yöntemi düşünülebilir. Bunun dışında başbakanın belirlenmesine ilişkin kurallar saf parlamenter sistemin temel nitelikleri göz önünde bulundurularak düzenlenmelidir.
- Başbakan ve bakanlar kurulundan oluşan hükümet, cinsiyet temsili göz önünde bulundurularak TBMM üyelerinden oluşmalıdır. TBMM dışından seçim mümkün olmamalıdır ya da çok istisnai bir seçenek olarak değerlendirilmelidir.
- Bakanlar Kurulunun bir kurul olarak çalışmasını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.
- Bakanların görev ve yetkileri ilgili bakan ve bakanlık arasında dengeli bir şekilde dağıtılmalıdır.
- Hükümet kurma sürecine ilişkin kurallar net olarak düzenlenmelidir. TBMM’de çoğunluğu kazanan parti belirli bir sürede hükümeti kuramadığı takdirde ikinci en büyük çoğunluğa sahip partiye hükümeti kurma görevi verilmelidir. Hükümetin kurulmasına ilişkin kurallar anayasada düzenlenmelidir.

Şeffaflığı sağlamak adına koalisyon hükümeti kurulduğu takdirde koalisyonun paydaşı partiler arasında gerçekleştirilen protokolün kamuoyuyla paylaşılması kural haline getirilmelidir.

- Başbakan ve bakanlar kurulundan oluşan hükümetin düzenleyici işlem yetkisi tüzüklerle sınırlandırılmalı, kanun hükmünde kararname çıkarma yetkisinin sınırları, yetki kanununda net şekilde belirlenmelidir.
- Olağanüstü hal yönetimine ilişkin kurallar net şekilde düzenlenmeli ve yürütmenin tüm işlemleri OHAL süresince de TBMM ve yargısal denetimine açık olmalıdır. Yürütmeye OHAL döneminde KHK ile yasal düzenleme yetkisi verilmemelidir.

> **YÜRÜTMEDE ETKİNLİK, HESAP VEREBİLİRLİK VE ŞEFFAFLIĞIN SAĞLANMASINA İLİŞKİN SOMUT ÖNERİLER**

- TBMM içerisinde çıkacak olan bakanlar kurulu ve başbakan hem teker teker hem de kurul olarak TBMM’ye karşı sorumlu olmalıdır.
- Bu çerçevede TBMM’nin yürütmeyi denetleme araçları etkinleştirilmelidir (Bkz. Yasama Bölümü).
- Hükümetin ve tüm idarenin her türlü işlemi yargı denetimine tabi olmalıdır. Bu çerçevede idari yargının bu denetim işlevini yerine getirmesini engelleyen unsurlar ortadan kaldırılarak idarenin etkin yargısal denetimi sağlanmalıdır.
- Olağanüstü hal yönetimine ilişkin kurallar net şekilde düzenlenmeli ve yürütmenin tüm işlemleri yasamanın ve yargının denetimine açık olmalıdır.
- Hesap verebilirlik ve şeffaflık birbirinden ayrı düşünülemeyecek ilkelere sahiptir. Bu nedenle kamuda şeffaflık kişilerin inisiyatifine bırakılmamalı ve idari birimlerden bilgi edinmenin önündeki tüm engeller kaldırılmalıdır. Bu bağlamda şeffaflık ilkesi anayasaya eklenmelidir.

- İdari yapı içerisindeki tüm bileşenlerin de şeffaflık ilkesini sağlamalarına yönelik somut kriterlerin belirlenmesine ilişkin düzenleme yapılmalıdır. Bu çerçevede idari birimlerin performansı yürütme erkinden özerk olacak şekilde oluşturulan bir birim tarafından takip edilerek raporlaştırılmalıdır ve kamuoyuyla düzenli şekilde paylaşılmalıdır.
- Vatandaşların kamu hizmeti süreçleri hakkında başlangıçtan başlayarak en ayrıntılı bir biçimde bilgilendirilmesi sağlanmalıdır. Bu çerçevede, temel nitelikteki kararların ve işlemlerin ilgili kurumların resmi internet sitelerinde güncel olarak yayınlanması gerekmektedir.
- Tüm bakanlıkların iç denetim raporları önceden belirlenecek aralıklarla düzenli şekilde kamuoyuyla paylaşılmalıdır.
- Hesap verebilirliğin bir başka önemli bileşeni mali hesap verebilirliktir. Bu çerçevede devlet gelir ve giderlerine yönelik şeffaflık, hesap verebilirlik ve denetime ilişkin hükümler anayasada düzenlenmelidir.
- Şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkelerinin etkin şekilde hayata geçirilebilmesi için bütçeye ilişkin hazırlık, uygulama ve uygulama sonuçlarına ilişkin somut veriler düzenli olarak kamuoyuyla paylaşılmalıdır. Bu çerçevede program bütçe modeli ile ana etkinlikler ve projeleri izlemek, değerlendirmek ve hesap verme sorumluluğuna dayalı bir sistem oluşturulmalıdır.
- Bütçeye ilişkin yasama erkinin denetim kapasitesinin artırılması gerekmektedir. Bu bağlamda kesin hesap komisyonu ayrı bir komisyon olarak oluşturulmalı ve bu komisyonda tüm partilerin eşit şekilde bulunması ve komisyon başkanının muhalefet partilerinden olması sağlanmalıdır.
- Mali hesap verebilirliği etkinleştirmek için TBMM adına dış denetim yapan Sayıştay'ın yeniden düzenlenmesi gerekmektedir. Sayıştay üyeleri, liyakat prensibi göz önünde bulundurularak TBMM tarafından nitelikli çoğunluk ile belirlenmeli; görevden alınmaları ancak mesleki yetersizlik ve ağır suçlar ile sınırlı tutulmalıdır. Sayıştay üyelerinin

görevden alınma kararları yargısal denetime tabi kılınmalıdır.

- TBMM adına etkin denetimin gerçekleştirilebilmesi için Sayıştayın mali ve idari yönden kuvvetlendirilmesi ve bağımsızlığının sağlanması gerekmektedir. Sayıştay tarafından gerçekleştirilecek denetim tüm idareyi kapsamalı ve bu denetim süreci oluşan raporlar şeffaf ve anlaşılabilir şekilde kamuoyuyla paylaşılmalıdır. Sayıştay'ın kesin hesap kanuna ilişkin uygunluk bildirimleri işlevsel kılınmalıdır. Yürütmenin yasama erkine karşı hesap verebilirliğini sağlamak adına Sayıştay tarafından hazırlanan raporların en güncel şekilde TBMM gündemine alınmasını sağlayacak düzenlemeler de yapılmalıdır.
- Yürütme erkinin etkin denetimi ve hesap verebilirliği bağımsız, tarafsız yargı örgütlenmesi ve bağımsız, tarafsız ve özgür medya yapısının sağlanmasıyla doğrudan ilişkilidir.
- Yürütmenin hesap verebilirliğini güçlendirmek için sivil toplum kuruluşlarının her düzeyde kamusal kararlara katılımının önündeki engeller kaldırılmalıdır ve iyi yönetim yaklaşımı geliştirilmelidir. .

➤ YÜRÜTMEDE LİYAKATI SAĞLAMAYA YÖNELİK SOMUT ÖNERİLER

- Yürütme erkinin etkinliğini arttıracak bir diğer temel ilke ise liyakattır. Liyakat ilkesinin hayata geçirilmesi sadece kurumların etkin faaliyet göstermesini sağlamayacak, aynı zamanda tüm idari kurumlar içerisinde çoğulculuk ilkesinin de hayata geçirilmesine olumlu katkı sağlayacaktır.
- Kamuya alımlarda mülakat usulü bazı pozisyonlar için (özellikle kariyer mesleklerinde) ve unvan yükseltme süreçlerinde sınavla beraber uygulanmalıdır. Diğer alımlarda temel ölçüt sınav olmalıdır. Tüm sınavların adil, eşitlikçi, rekabetçi, şeffaf ve denetlenebilir bir biçimde uygulanması esas alınmalıdır.

- Sınavla beraber mülakat uygulaması karma kurullar tarafından önceden oluşturulan nesnel sorulardan oluşan soru havuzundan, kura sonucu belirlenerek sorulmalıdır. Bu kurulların üyeleri doğal üyelerden oluşmalı ve sürekli değişmemelidir. Mülakatın uygulandığı işe alım süreçlerinde ses ve görüntü kayıtları alınmalıdır. Sözlü yapılacak sınavların yargı denetimine tabi olması sağlanmalıdır.
- Kamuda uzmanlar tarafından belirlenmiş nesnel ölçütler üzerinden belli süre aralıklarıyla performans değerlendirmeleri tüm kamu kurumları için yapılmalı ve yükselme kararlarında bu performans değerlendirme sonuçları dikkate alınmalıdır. Alt kademe ve üst kademe bürokratların halihazırdaki ve değişen mevzuata ilişkin eğitimler almaları ve bu eğitimlerin nesnel ölçütler üzerinden belli aralıklarla yapılan sınavlar aracılığıyla etkisinin ölçülmesi sağlanmalıdır.

> **DÜZENLEYİCİ VE DENETLEYİCİ KURUMLARA (DDK) İLİŞKİN SOMUT ÖNERİLER**

- Düzenleyici ve denetleyici kurumlar özellikle piyasa ekonomilerinde kritik öneme sahip kurumlardır. Bu kurumların hem düzenleyip denetledikleri sektörlerden özerk hem de yürütmeden bağımsız olmaları gerekmektedir. Bu sağlanmadığı takdirde Türkiye’de demokrasinin pekişmesi önünde temel engeller arasında sayılabilecek partizan rant aktarımı, patronaj, siyasi kayırmacılık gibi uygulamalar sürekliliklerini koruyacaklardır. Bu uygulamalar siyasi parti rekabetinin partiler arasında adil şekilde yapılmasını ve aktif vatandaşlık bilincinin gelişmesini son derece olumsuz şekilde etkilemektedirler.
- Düzenleyici ve denetleyici kurumların personeli nesnel ölçütler üzerinden belirlenen işe alım süreçleri sonucunda istihdam edilmelidir.
- Bu kurumların mali ve idari açıdan özerk olmaları sağlanmalıdır. Anayasada adı geçen DDK’ların anayasada kanunla oluşturulmuş

olanların ise ilgili kanunlarda bu nitelikleri sağlanmalıdır.

- Özellikle demokratik rejimin işleyişine doğrudan etki edebilecek DDK’ların başkanları ve kurul üyeleri TBMM tarafından nitelikli çoğunluk ile belirlenmelidir. Bu kurumların yönetimine aday olanların niteliklerini ve yetkinliklerini inceleyecek bir komisyon TBMM’de kurulmalı ve bu komisyonda tüm partiler eşit şekilde bulunmalıdır. Komisyon tarafından yapılan dinleme sonucunda bu kurullara atamalar yapılmalıdır.
- DDK’ların yürütme erkinden ve düzenleyecekleri ve denetleyecekleri sektörlerden ve kurumlardan bağımsızlıklarının sağlanması, bu kurumların göreve gelen başkanlarının ve diğer üst kademe üyelerinin görev sürelerinin uzunluğuyla da yakından ilişkilidir. Bu nedenle bu kurumların başkan ve üst kademedeki personelin görev süreleri yürütme erkinden bağımsızlıklarını sağlayacak uzunlukta olmalıdır. Benzer şekilde DDK’ların başkanları ve yönetiminin birden fazla kez bu göreve getirilememeleri sağlanmalıdır.
- Özellikle demokratik rekabete doğrudan etki eden DDK’ların cezai yetkisi olmamalı sadece düzenleme ve denetleme yapmaları gerekmektedir. Cezai bir gereklilik olduğunda bu süreç yargı tarafından ilerletilmelidir.
- Denge ve denetleme sisteminin kurumsallaştığı bir parlamenter sistemde DDK’ların tüm kararları yargı denetimine tabi kılınmalı ve bu kurumların denetledikleri ve düzenledikleri sektörlerle ilişkin raporların düzenli olarak kamuoyuyla paylaşılmasını sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.

> YARGI

Hükümet sisteminin nasıl kurgulandığından bağımsız olarak bağımsız, tarafsız ve etkin bir yargı erki demokratik rejim için gerekli bir ön koşuldur. Türkiye’de yargı alanında yaşanan temel sorun alanları üç temel başlık altında toplanabilir:

- Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı
- Yargıda liyakat, etkinlik ve çoğulculuk
- Yargıda sivil izleme

Bu sorun alanları, yargı ile ilişkili diğer tüm sorun alanlarını doğrudan etkileme potansiyeli olan ve Türkiye’nin demokratik pekişme yönündeki ilerlemesini sekteye uğratma riski doğuran temel unsurlar arasında sayılabilir. Bu kapsamda, yargı alanında yaşanabilecek sorunların, vatandaşların temel hak ve özgürlüklerin etkin şekilde güvence altına alınması konusunda ciddi güçlükler yaratacağı da açıktır. Konunun taşıdığı bu önem, yargı alanında yeni hükümet sistemine geçişle birlikte yaşanan gelişmelerin ve olası bir parlamenter sisteme geçiş tercihi bağlamında yapılabilecek önerilerin, Türkiye’nin demokratik karnesi açısından da dikkatli bir gözle incelemesini gerekli kılmaktadır.

Aşağıda çalıştaydan çıkan bu üç temel sorun alanına ilişkin somut öneriler üç başlık altında sıralanmıştır.

> YARGI BAĞIMSIZLIĞINI VE TARAFSIZLIĞINI SAĞLAMAYA YÖNELİK SOMUT ÖNERİLER

- Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı içsel ve dışsal olarak ikili şekilde sağlanmalıdır. Yargının dışsal bağımsızlığına ilişkin atılacak adımların temelini, yüksek yargı kurulu olarak Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) ve Anayasa Mahkemesi (AYM) başta olmak üzere diğer tüm yargı organlarının oluşum süreçlerinde yürütme erkinin etkisinin ortadan kaldırılması ve bu temelde çoğulculuğun sağlanması oluşturmaktadır. Bu çerçevede:
 - Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) nın yapısı yeniden düzenlenmelidir.

- Cumhurbaşkanı’nın kurula atama yetkisi tamamen kaldırılmalı ya da son derece sembolik bir seviyede tutulmalıdır. Tarafsız ve sembolik yetkilere sahip Cumhurbaşkanı’na verilecek sınırlı atama yetkisi yargının partizanlaşmasını engelleyici etkide bulunabilir.
- Kurul’un yarısı TBMM tarafından seçilirken diğer yarısı yargının farklı bileşenleri tarafından seçilmelidir.
- TBMM tarafından seçilecek üyeler nitelikli çoğunlukla seçilmelidir. Adaylar tüm partilerin temsilcilerinden oluşan TBMM bünyesinde oluşturulacak bir komisyon tarafından dinlenmeli ve bu süreç şeffaflığın sağlanması için devlet televizyonunda ve uygun görülecek sosyal medya platformlarında yayınlanmalıdır.
- TBMM İç Tüzüğü’nde Kurul üyelerinin seçim usulleri net bir şekilde düzenlenmelidir.
- Kurul üyelikleri için yargı mensupları tarafından yapılacak seçimlerde, “gizli oy” ilkesini zedelemeyecek şekilde geniş seçim çevreleri oluşturulmalı, her yargı kurumu kendi seçimini yapmalı ve adayların çoğunluğu kıdemli hakimlerden oluşmalıdır.
- Kurul üyelerinin bir bölümü mutlaka avukatlardan oluşmalıdır.
- Kurul’un hakimler ve savcılarının atanmaları, özlük ve disiplin işlemlerine ilişkin olarak verdikleri tüm kararlar yargı denetimine açık olmalıdır.
- Kurul üyelerinin görev süresi çağdaş demokrasilerde geçerli olan standartlara uygun şekilde sınırlandırılmalı ve 1 kez seçilen üyeler tekrar seçilememelidirler.
- Kurulun başkanı, kurul tarafından gizli oyla üye tam sayısının salt çoğunluğuyla belirlenmelidir.
- Adalet Bakanı kurula ancak gözlemci olarak katılabilmelidir.
- Kurul üyelerinin belli bir bölümü

- kadınlardan oluşmalıdır.
- Kurulun kararları yıllık raporlar halinde şeffaf şekilde kamuoyuyla paylaşılmalıdır.
 - Anayasa Mahkemesi (AYM)'nin yapısı yeniden düzenlenmelidir.
 - AYM'nin oluşumunda yürütmenin etkisi en aza indirgenmeli; TBMM ve yargı organlarının seçilecek üyelerin ağırlığı artırılmalıdır.
 - TBMM tarafından seçilecek AYM üyeleri nitelikli çoğunlukla seçilmeli ve adayların seçim süreci öncesi dinlenmesi TBMM bünyesinde kurulacak bir komisyon tarafından yapılmalı ve bu dinlemeler devlet televizyonundan ve uygun görülecek sosyal medya platformlarında yayınlanmalıdır.
 - TBMM'nin seçeceği AYM üyelerinin seçim süreçleri TBMM İç Tüzüğünde net bir biçimde düzenlenmelidir.
 - AYM üyelerinin görev süresi çağdaş demokrasilerde geçerli olan standartlara uygun şekilde sınırlandırılmalı ve üyelerin tekrar seçilmeleri yasaklanmalıdır.
 - AYM başkanı, AYM üyeleri tarafından gizli oy, salt çoğunlukla seçilmeli ve görev süresi çağdaş demokrasilerde geçerli olan standartlara uygun şekilde sınırlandırılmalı.
 - Hakimlerin azledilmezlik ve görev yeri güvencelerini sağlamaya yönelik düzenlemeler yapılmalıdır:
 - Hakimlerin coğrafi, ekonomik ve mesleki teminatları Anayasal olarak yargının tüm kademelerinde güvence altına alınmalıdır.
 - Yukarıda da ifade edildiği gibi yargı mensupları hakkındaki disiplin işlemlerinde adil yargılanma hakkını gereği yerine getirilmelidir.
 - Bu çerçevede yargı mensupları, haklarında verilen kararlara karşı Anayasa Mahkemesi ve

Danıştay gibi üst yargı kurumlarına başvurabilmelidirler.

- Bütçe süreçlerine yargının katılımını sağlamaya yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.
- Yüksek Mahkemeler ile her bir yargıç/ mahkeme arasındaki ilişkide içsel bağımsızlığın gereklerine uyulması sağlanmalıdır.

➤ **YARGIDA LİYAKAT, ETKİNLİK VE ÇOĞULCULUĞUN SAĞLANMASINA YÖNELİK SOMUT ÖNERİLER**

- Yargıda çoğulculuğun sağlanması yargı tarafsızlığının en önemli ön koşullarından biridir. Bu önkoşul, büyük ölçüde yargıda liyakati sağlayacak düzenlemelerle ve mesleğe kabul, atanma ve yükselme süreçlerinde uygulanacak nesnel ölçütlerle gerçekleştirilebilir.
 - Yargı kurumlarında mesleğe kabulde mülakat usulünün kaldırılması ve sınav gibi objektif kriterlerin uygulanması gerekmektedir. Mülakat usulünün uygulandığı durumlarda mülakatların kayıt altına alınması gerekmektedir. Mülakatlarda sorulacak soruların önceden belirlenmiş bir bilimsel soru havuzundan kura ile belirlenmesi sürecin nesnellliğini arttıracaktır.
 - Hakimlik ve Savcılık mesleğine giriş sınavlarını yapmakla görevli sınav kurullarının kompozisyonunun çeşitlendirilmesi ve bu çerçevede özellikle Baro temsilcileri ve Akademisyenlerin de bu kurullara katılımının sağlanması düşünülebilir.
 - Yargıda liyakat ve cinsiyet eşitliği gibi prensipler Anayasada güvence altına alınmalıdır.
 - Yargıda liyakati sağlamak için performansla ilişkin kararlarda Bangolor Yargı Etiği İlkeleri ile Venedik Komisyonu İlkeleri de dikkate alınmalıdır.

- Hakimlerin, savcılarının ve avukatların uzmanlaşmalarına yönelik düzenlemelerin yapılması gerekmektedir.
- Yargıda performans değerlendirilmesi, nesnel ve yargı erkinin niteliğine uygun düşecek çeşitli ölçütler üzerinden (bu çerçevede Venedik Komisyonu kriterleri dikkate alınabilir) ve yargı mensuplarının kariyer sürecine etki edecek şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- Yargı içerisinde hesap verebilirliği ve şeffaflığı sağlamak adına belli periyotlarda yargının durumunu somut veriler üzerinden değerlendiren raporlar kamuoyuyla paylaşılmalıdır.
- Hukuk fakültelerine giriş, yargıda liyakati kuvvetlendirecek şekilde yeniden düzenlenmeli. Hukuk eğitimi günümüzde etkin yargısal süreci destekleyecek şekilde yeniden yapılandırılmalıdır. Bu çerçevede, Hukuk Fakültelerinin sayılarının sınırlandırılması, fakültelere giriş için asgari başarı sınırı belirlenmesi uygulamaları düşünülebilir.

> YARGIDA SİVİL İZLEMENİN ETKİNLEŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN SOMUT ÖNERİLER

- Yargının sivil toplum ve dezavantajlı gruplar tarafından etkin izlenebilmesini sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.
- Bu çerçevede izlemenin hangi kurumlar tarafından yapılacağı ve izlemenin yapılacağı birimler düzenlemeyle netleştirilmelidir.

> SİYASİ PARTİLER VE SEÇİM SİSTEMİ

Demokratik denge ve denetleme mekanizmalarının kurumsallaştığı bir parlamenter sistemde siyasi partilerin örgütlenmesi ve finansmanı, seçim sistemi ve seçimlerin idaresine yönelik düzenlemeler yaşamsal öneme sahiptir. Gerek parlamenter sistemlerde gerekse başkanlık sistemlerinde siyasi partilerin örgütsel yapıları ve seçim sistemi bu sistemlerin demokratik istikrar üretmeleri için büyük önem taşımaktadırlar.

Türkiye'nin geçmiş dönem parlamenter sistem tecrübesi temsilde adalet, siyasi ve yönetsel istikrar, adil ve özgür seçimler, parti içi demokratik mekanizmaların kurumsallaştığı siyasi partiler, dezavantajlı grupların siyasete katılımı ve temsili gibi pek çok başlıkta zayıf bir karneye sahiptir. Aşağıda bu başlıklar altında temel sorun alanlarının neler olduğu tespiti özetlenmiştir.

Temsilde adalet: %10 ulusal baraj temsilde adalet bağlamında temel bir sorun alanı olarak varlığını korumaktadır.

Siyasi istikrar: Siyasi istikrar üretmesi beklenen seçim sistemi bu istikrarı üretememiştir. Türkiye'de özellikle 1990'lı yıllarda parti sistemi parçalı bir karakter sergilemiştir. Bu parçalanmışlık kutuplaşma ile birleştiğinde istikrarsız ve kısa ömürlü koalisyon hükümetlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Siyasi Partiler: Siyasi partilerin örgütsel yapıları önceki dönemde uygulanan parlamenter sistemde aşırı disiplinli ve lider kontrolünde otoriter parti örgütleri olarak faaliyet göstermişlerdir. Önseçim gibi parti içi demokratik mekanizmalar oldukça sınırlı şekilde uygulanmıştır. Siyasi parti kapatma ve siyasi partilerin kuruluşu ve seçimlere katılımı da demokratik rekabet ve temsilde adalet açılarından sorunludur. Siyasi parti finansmanına ilişkin etkin düzenlemelerin yokluğu siyasi kayırmacılık, partizan rant aktarımı ve patronaj gibi demokrasi için oldukça sorunlu uygulamaların önünü açmıştır.

Adil ve özgür seçimler:

Türkiye özellikle son 10 sene içerisinde tüm uluslararası indekslerde adil ve özgür seçim yapma potansiyelini yitirmiş bir ülke görünümü vermektedir. Seçim öncesi, seçin esnası ve seçim sonrası süreçlerde seçimlerin meşruiyetini ve partiler arası adil ve özgür rekabeti olumsuz yönde etkileyen birçok uygulamayla karşılaşmıştır.

Bu sorun alanları çerçevesinde demokratik istikrar üreten ve denge ve denetleme mekanizmalarının kurumsallaştığı bir parlamenter sistem için aşağıdaki reformlar yapılmalıdır:

> TEMSİLDE ADALETİ ÖNCELEYEN VE TEMSİLCİ-SEÇMEN İLİŞKİSİNİ GÜÇLENDİRECEK BİR SEÇİM SİSTEMİ İÇİN SOMUT ÖNERİLER

- Temsilde adalete katkı sunan nispi temsil sistemi korunmalıdır. Bu sistemin farklı formülasyonu olan D'Hondt sistemi yerine daha adil bölüme yöntemi olan St Lague formülü de kurgulanabilir.
- Halihazırda uygulanmakta olan %10 ulusal seçim barajı parti sisteminin aşırı parçalanmasına neden olmayacak ve temsilde adaleti sağlayacak bir seviyeye düşürülmelidir. Bu çerçevede en fazla %5, en az %3 olmak üzere %10 seçim barajının düşürülmesi, temsilde adaleti sağlayacağı gibi aşırı parçalanmış parti sisteminin yaratacağı istikrarsızlıkları da önleyici olacaktır.
- Her ne kadar temsilci-seçmen ilişkisini kuvvetlendirici rol oynasa da dar bölge seçim sistemi büyük partilere orantısız temsil imkanı sağlayarak temsilde adaleti olumsuz etkilemektedir.
- Bu çerçevede temsilci-seçmen ilişkisini kuvvetlendiren, aynı zamanda temsilde adaleti de bir ölçüde sağlayan nispi ağırlıklı karma sistem uygulanabilir. Bu sistem farklı

şekilde kurgulanabilmekte ama uygulanışta geniş seçim çevreleri için parti listeleri, dar bölgeler için ise parti adaylarından birine ya da bağımsız adaylara oy gitmektedir. Bu bağlamda dar bölgelerin belirlenmesi sorunu ortaya çıkabilmektedir.

- Temsilci-seçmen ilişkisini güçlendirmek için siyasi partilerde ön-seçim prosedürlerinin işletilmesi büyük önem taşımaktadır. Dünyada farklı hükümet sistemlerinde uygulanan ön-seçim yöntemleri ve Türkiye'nin bu konudaki birikimi dikkate alındığında aday belirlemede de karma bir yöntem benimsenebilir. Siyasi partilerin kendi iç bütünselliğini ve istikrarlarını korumak ve aynı zamanda seçmen-temsilci ilişkisini kuvvetlendirmek için adayların %30'u parti tarafından belirlenebileceği gibi %70'i ön seçim yoluyla belirlenebilir.
- Her halükarda ön seçim mekanizmasının gerçek anlamda demokratik katılıma katkı sağlaması, parti üyeliğinde de reform yapılmasına bağlıdır. Keza halihazırdaki parti üyeliği sistemiyle sağlıklı ve demokratik bir ön seçim süreci işletilme imkanı bulunmamaktadır (Parti üyeliği reformuyla ilgili ayrıntılı somut önerilere siyasi parti reform önerileri kısmında değinilmiştir).
- Türkiye'de halihazırda uygulanmakta olan kapalı liste usulü seçmenlere oy verdikleri siyasi partinin milletvekili aday listelerine müdahale etmelerini engellemektedir. Tercihli oy pusulası sistemi bu sorunu giderecek bir adım olarak düşünülmelidir. Bu sistemde seçmenler, partilerin belirledikleri adayları seçerek adayların listedeki sıralamalarından bağımsız olarak seçilmelerini sağlayabileceklerdir.
- Temsilci-seçmen ilişkisini kuvvetlendirecek ve temsilcileri vatandaşlara karşı hesap verebilir kılacak bir başka yöntem ise ilgili seçim bölgelerinde seçmenlerin milletvekillerini geri çağırma uygulamasıdır. Aktif vatandaşlığı da kuvvetlendirecek bu uygulama, siyasi istikrar boyutu da ön plana alınarak dizayn edilmelidir. Bu çerçevede aşağıdaki adımlar atılabilir:
 - Seçimlerin tamamlanmasından 1 yıl sonra her seçmenin, performansını

beğenmedikleri 1 milletvekili için geri çağırma yönelik imza vermesi ve bu imzalar ilgili seçim çevresinin yarısından fazlasını geçerse milletvekilini görevden alma oylamasının başlatılması;

- Oylamanın geçerli sayılması için o seçim bölgesinde katılımın %50'nin altında olmaması;
- Geçerli oyların üçte ikisi görevden alınma yönünde olursa üç ay içerisinde o bölgede ara seçime gidilmesi.
- Dezavantajlı grupların seçme ve seçilme haklarının güvenceye alınması sağlanmalıdır. Aday belirlemede cinsiyet kotası ve fermuar sistemi siyasette kadın temsilini arttıracak bir uygulama olarak düşünülmelidir. Siyasi partilerin bu kurallara uymadığı durumlarda hazine yardımının kesilmesi gibi yaptırımlar getirilmelidir.
- Seçim ve siyasi partiler kanunu gibi kanunların iktidara avantajlar sağlayacak bir biçimde değiştirilebilmesinin önüne geçilecek önlemler alınmalı. Bu çerçevede seçim kanununda ve siyasi partiler kanununda yapılacak değişikliklerin TBMM'de nitelikli çoğunlukla yapılacağı yeni düzenlemede değerlendirilmelidir.

> **TEMSİL KABİLİYETİ GÜÇLÜ, PARTİ-İÇİ DEMOKRATİK MEKANİZMALARIN KURUMSALLAŞTIĞI, ETKİN SİYASİ PARTİLER İÇİN SOMUT ÖNERİLER**

- Yukarıda ifade edilen ön seçim usulünün parti içi demokrasiyi ve etkin vatandaş katılımını güçlendirmesi için siyasi parti üyeliği yapısı değiştirilmelidir. Halihazırda siyasi parti-üye ilişkisi araçsal ve siyasi parti politikalarına etkin katılımı sağlamaktan uzaktır. Bunun temel nedeni ise üye aidatlarının partilerin finansmanındaki payının yok denecek kadar az olması ve üyelik statüsünün devamlılığı için bir zorunluluk taşımamasıdır.

- Aktif siyasi parti üyeliği için siyasi partilerin finansmanının zorunlu bir kısmının parti üyelerinden gelmesi kuralı getirilebilir ve bu üyeler etkin üye olarak parti içi aday belirleme gibi faaliyetlere etkin katılım hakkı kazanabilir.
- Toplu üye kaydı istisnai bir uygulama olmalı, belli bir süre aidat ödemeyen üyelerin parti üyelikleri parti içi seçim faaliyetlerine katılımın mümkün olmadığı farklı bir üyelik statüsüne düşürülmelidir.
- Halihazırdaki Siyasi Partiler Kanunu, siyasi partilerin kuruluş ve teşkilatlanmasında çok merkezi bir yapı oluşturmaktadır. Bu merkezîyetçi tek tip örgütsel yapılar üretmek siyasi partilerin farklı örgütlenme modellerini ve temsil usullerini denemelerini olanaksız kılmaktadır. Bu nedenle siyasi parti teşkilatlanmasına ilişkin hükümler, siyasi partilere farklı örgüt modellerini deneyebilmelerine müsaade eden bir yapıya kavuşturarak esnetilmelidir.
- Benzer şekilde ilgili kanun, siyasi partilerin kurulması ve faaliyetini merkezi bir şekilde kısıtlayarak örgütlenme özgürlüğü ve çoğulcu siyaseti kısıtlamaktadır. Bu nedenle siyasi partilerin kurulması ve faaliyetine ilişkin mevcut yasada olan kurallar esnetilmelidir. Bu çerçevede mevcut yasada bulunan ve parti faaliyetlerine ideolojik kısıtlamalar getiren geniş kuralların daha somut ve yoruma kapalı hale getirilmesi, siyasi partilerin kurulmasında İçişleri Bakanlığı gibi yürütmeye bağlı kurumlara başvuru ve bu kurumların onay gerekliliği kaldırılmalıdır.
- Siyasi partilerin kapatılması yukarıda sunulan çerçevede başka bir sorun alanı olarak varlığını korumaktadır. Siyasi parti kapatmaya ilişkin kapsam ve ideolojik çerçeve yönünden geniş ve belirsiz müktesebat sadeleştirmeli ve demokratik siyasetin özüne karşı faaliyetlerle sınırlı hale getirilerek somutlaştırılmalıdır. Kapatmanın dışında siyasi partilerin varlığını koruyacak daha hafif yaptırımlar düşünülmelidir.
- Siyasi partilerin hem katılım mekanizmaları açık iç-demokratik mekanizmaların işletildiği örgütler hem de belli seviyede disiplinli olmaları parlamenter sistemin demokratik istikrar üreten şekilde işlemesi için oldukça

önemlidir. Bu nedenle siyasi partilerin teşkilatlanmaları mevcut yasanın tersine çok daha esnek dizayn edilirken, teşkilat içerisindeki parti içi demokratik mekanizmalar için gerekli görülen çerçeve yasaya somut şekilde dahil edilmelidir.

- Her ne kadar yukarıda sıralanan somut öneriler teşkilatlanma, kurulma, seçime katılma gibi gerekliliklerin sadeleştirilmesi gerektiğinin altını çizse de, siyasi partilerin finansmanı mevcut yasada oldukça sade, şeffaflık ve hesap verebilirlikten uzak şekilde düzenlenmiştir. Bu nedenle siyasi partilerin finansmanı konusu yeni sistemde Batı demokrasilerinde olduğu gibi daha detaylı şekilde düzenlenmelidir. Bu çerçevede:
- Siyasi parti finansmanının yeni Siyasi Partiler Kanununda detaylandırılması;
- Siyasi partilerin tüm gelir gider ve harcamalarını kamuoyuyla belli standartlarda düzenli olarak paylaşmaları;
- Sağlanan finansmanın kullanımında yerel parti örgütlerinin etkinliğinin artırılması ve harcamalarda merkezi parti örgütünü dengeleyecek mekanizmalar kurulması;
- Sağlanan finansal kaynağın nereye harcadığının etkin denetimini sağlayacak mekanizmalar ortaya konmalıdır.
- Siyasi partilerin dernek ve vakıflar ile ilişkilerini denetleyecek mekanizmalar ortaya konmalıdır.
- Son olarak Türkiye’de siyasi parti kurumsallaşmasının önündeki temel engel olan kişiselleşmiş parti örgütlerinin önüne geçmek için siyasi partilerdeki delege sistemi de yeniden düzenlenmelidir. Özellikle en alttan ilçe kongrelerine katılacak delegelerin belirlenmesinde o ilçe örgütünün tüm üyelerinin katılımıyla belirlenecek olan ilçe yönetimleri ve üst kurul yöneticileri siyasi partilerdeki lider sultasını kırarak bir uygulama olarak düşünülmelidir.
- Siyasi parti liderinin üzerinde bir denetleme sağlanması açısından kurultay sayılarını artıran (özellikle seçim sonrasında) bir düzenlemeye ihtiyaç vardır.

➤ ADİL VE ÖZGÜR SEÇİMLER İÇİN SOMUT ÖNERİLER

- Seçim sürecinde adalet, içişleri ve ulaştırma bakanlarının görevlerinden istifa etmeleri gerekliliği yasal hükme bağlanmalı ve yerlerine herhangi bir parti üyesi olmayan bakanlar, yetkileri sembolik olan Cumhurbaşkanı tarafından atanmalıdır.
- YSK'nın yeniden yapılandırılarak kararlarına ilişkin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru imkanı tanınmalıdır. Yasal değişikliklerle, yalnızca milletvekili seçimleriyle ilgili başvuru yapılabileceğine ilişkin madde kaldırılmalı ve yasal düzenleme yerel seçimleri de kapsamalıdır.
- YSK'nın yapısı da kurumun bağımsızlığını ve tarafsızlığını sağlayacak şekilde yeniden düzenlenmelidir.
- Seçimlerin idaresi ve denetimi anlamında iki ayrı işlev kazandırılması, bu iki işlevin YSK içinde iki ayrı kurul tarafından gerçekleştirilmesi gerekmektedir.
- YSK içerisinde siyasi parti temsilcilerin yalnızca yönetimle ilgili toplantılara katılması, denetimle ilgili toplantılarda yer almamasına ilişkin düzenlemeler yapılmalıdır.
- Seçmenlerin alternatif bilgi kaynaklarına ulaşmalarını sağlayacak bağımsız ve tarafsız medya ortamı sağlanmalıdır. Seçim sürecinde kamusal yayınlarda siyasi partilere eşit temsil hakkı tanınmalıdır.
- Kamu kaynaklarının iktidar partileri tarafından haksız rekabete neden olacak şekilde kullanılmasının önüne geçecek düzenlemelerin yapılması gerekmektedir..
- Kamu görevlilerinin seçim propaganda döneminde parti faaliyetlerine katılmaları yasaklanmalıdır.
- Belediyeler ve hükümet temsilcilerinin kamu kaynaklarını kullanarak seçim propagandası yapmaları kesin yasal hükümlerle engellenmelidir.
- Siyasi partiler arasında adil rekabet şartlarının sağlanması için, hazine yardımı barajı seçim barajından düşük olmalı. Seçim barajı %3 olursa, hazine yardım seviyesi yüzde %1-2

düşünebilir. Böylece bir önceki seçimde varlık göstermiş fakat barajı aşamamış partilere de bir şekilde şans sağlamak mümkün olmalı. Seçim barajı %5 olursa, hazine yardımı %3 olarak düşünülebilir.

- Siyasi partilere ve adaylara yapılan bağışların ve seçim döneminde yapılan harcamaların kamuoyuyla şeffaf bir şekilde paylaşılması gerekliliği yasal zeminde hükme bağlanmalıdır.
- Kampanya sürecinde finansmana ilişkin denetim de seçim öncesi ve sonrası olmak üzere bağımsız ve tarafsız şekilde oluşmuş Anayasa Mahkemesince yapılmalıdır.
- Seçim dönemi boyunca ulusal ve uluslararası seçim gözlemcilerine seçimleri denetleme imkanı sağlanmalıdır. Sivil inisiyatiflerin denetimi, yani örgütlenmiş vatandaş denetimi hem seçim sürecinde hem de seçim sonrasında mümkün olmalıdır.
- Sandık taşıma ve seçim ile sandık bölgelerinin birleştirilmesi gibi uygulamalar istisnai olmalı ve bağımsız düzenleyici, denetleyici kurum tarafından tüm siyasi partilerin katılımıyla yapılmalıdır. Yapılan düzenlemeler kamuoyuyla gerekçeleri ile beraber şeffaf bir biçimde paylaşılmalıdır.

> YEREL YÖNETİMLER

Hükümet sistemi tartışmalarında yerel yönetimler yasama yürütme arasındaki ilişkinin kurgulanmasına kıyasla daha az tartışmalı ve görece bağımsız bir alandır. Ancak demokratik bir denge ve denetleme sisteminde merkezi idareyi dengeleme ve denetleme kapasitesine sahip, idari ve mali açıdan özerk ve etkin şekilde hizmet üretebilen, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir yerel yönetimler yaşamsaldır. Bu nedenle denge ve denetleme sisteminin kurumsallaştığı bir parlamenter sistemde bu ilkeler üzerinden kurgulanmış yerel yönetimler büyük önem taşımaktadır.

Türkiye’de yerel yönetimler yukarıda sıralanan ilkelere uzak kalmışlardır. Bu çerçevede gerek uygulanmakta olan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde, gerekse geçmiş parlamenter sistemde yerel yönetimlere ilişkin aşağıdaki temel sorun alanlarından bahsetmek mümkündür.

- Yerel yönetimlerin merkezin ağır vesayeti altında, etkin politika ve hizmet üretememesinden kaynaklanan sorunlar
- Yerel yönetimlerin yapılanma, organlar arası ilişkiler ve iç işleyiş bakımından demokrasi, denge ve denetleme eksikliğinden kaynaklanan sorunlar
- Yerel yönetimlerde katılımcılık, hesap verebilirlik ve şeffaflığa ilişkin sorunlar

Aşağıda bu sorun alanlarının giderilmesine ilişkin gerçekleştirdiğimiz çalıştaydan çıkan somut öneriler üç başlık altında sıralanmıştır.

> MERKEZ-YEREL İLİŞKİSİNDE YERELİ KUVVETLENDİRMEYE YÖNELİK SOMUT ÖNERİLER

- İdari ve mali açıdan güçlü yerel yönetimler sağlıklı işleyen demokratik bir denge ve denetleme sisteminin vazgeçilmez bir bileşenidir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, merkezi idare ve yerel yönetimler arasındaki

ilişki, geçmişten günümüze merkezi yönetim lehine oldukça dengesiz bir seyir izlemiştir. Merkezi idare ile yerel yönetimler arasında dengeyi sağlamak için aşağıdaki adımlar atılmalıdır:

- Merkezi yönetimle yerel yönetimler arasındaki yetki-görev-sorumluluk-kaynak dağılımı görev ve yetki çatışmalarını önleyecek, ilişkilerde öngörülebilirlik ve sürdürülebilirlik sağlayacak yasal-kurumsal esaslara ve kurallara bağlanmalıdır.
- Merkez idarenin mahalli idareler üzerindeki vesayet yetkisinin kapsamı ve kullanımı ile ilgili sorumluluklar ve sınırlılıklar netleştirilmelidir.
- Yerel yönetimlerin idari ve mali özerkliklerini temin ve tahkim edecek adımlar atılmalıdır. Bu bağlamda:
 - Yerel yönetimlerin yerel kalkınma, kentsel gelişme, ulaşım, sağlık, spor, turizm, çevre, iklim değişikliği gibi konularda, karar alma ve uygulamaya ilişkin yetkileri ve imkânları genişletilmelidir.
 - Yerel yönetimlere genel bütçeden aktarılan paylar artırılmalı ve bunların dağıtımında esas alınan kriterler gözden geçirilmelidir. Ayrıca, yerel yönetimlerin öz kaynaklarını geliştirebilmelerini ve özgelirlerini artırmalarını özendirici politikalar ve düzenlemeler ortaya konulmalıdır.
 - Özellikle son yıllarda merkezin yerel üzerinde ağır bir vesayet mekanizması olarak işleyen kayyum uygulaması gözden geçirilmeli, seçilmiş yerel yöneticilerin görevden alınmalarında yargısal süreçler ve yargı organlarının denetimi esas alınmalıdır. Görevden alınmalarını gerektirecek bir suç işledikleri yargı kararıyla kesinleşen yerel yönetim temsilcilerinin yerine kayyumların değil, yerel seçmen iradesini temsil edenlerin gelmesi esas olmalıdır. Örneğin, belediye başkanlığı makamının yukarıda sözü edilen şekilde boşalması halinde üç ay içinde

gidilecek bir seçimle yeni belediye başkanı belirlenmelidir.

- Yerel düzeyde muhtarlık sistemi güçlendirilmelidir. Merkez-yerel dengesi çerçevesinde köy ve mahalle muhtarları, İçişleri Bakanlığına değil, ilçe belediyelerine bağlı olmalıdır. Muhtarların seçimini, tüzel kişiliklerini ve görev-yetki-sorumluluklarını düzenleyen bir muhtarlık yasası çıkarılmalıdır.
- Yereli merkez karşısında etkisizleştiren ve merkezin yerel üzerinde etkisini artıran bir başka temel unsur ise yerel seçim sürecinde siyasi partilerin genel merkezlerinin ve genel başkanlarının belirleyiciliğidir. Bu nedenle yerel seçimlerde aday belirleme süreçleri yereli önceleyecek, yerel siyaseti ve katılımı geliştirecek şekilde yenilenmelidir. Siyasi partiler ve seçimlerle ilgili yasal düzenlemelerde yerel demokrasinin ve siyasetin gücünü ve sorumluluğunu geliştirecek hükümlere yer verilmelidir.
- Benzer şekilde merkez tarafından siyasi saiklerle yapılan yerel seçim çevresi değişiklikleri önlenmeli ve yerel seçim çevrelerinin saptanmasına ilişkin ilkeler geniş bir katılım ve uzlaşma ile belirlenmeli, o gün iş başında bulunan siyasi heyetin tek-taraflı ve keyfi kararına terk edilmemelidir.

➤ YEREL YÖNETİMLERİN İÇ YAPISINA VE ETKİNLİĞİNE İLİŞKİN SOMUT ÖNERİLER

- Yerel yönetimlerin kendi iç yapısı ve kurumsal işleyişleri demokratik esaslar ve kuvvetler ayrılığı prensibine uygun şekilde yeniden yapılandırılmalıdır.
 - Demokratik olmayan bir hiper-başkanlık sistemine benzer bir yapıyla yönetilen belediyelerde başkanın geniş yetki ve artan gücü karşısında güçsüz meclisler bulunmaktadır. Seçilmiş meclisler yetki ve

sorumluluk açısından kuvvetlendirilmeli ve yerel meclislerin belediye başkanlarını ve birimlerini denetim mekanizmaları etkili hale getirilmelidir.

- Yerel yönetimlerin demokratikleşmesinin en önemli unsurlarından biri yerel yöneticilerin aday olma ve seçilme süreçlerinde demokratik mekanizmaların kurumsallaşmasıdır. Bu çerçevede belediye meclis üyelerinin sayısı artırılmalı ve temsil kabiliyetleri genişletilmelidir. Temsilde adaleti yerel seviyede olumsuz etkileyen belediye meclisi üyelerinin seçiminde yüzde on barajı kaldırılmalı ve büyük siyasi partilere üye olmayan yerel siyasetçilerin ve bağımsız adayların meclis üyesi seçilebilmelerinin önü açılmalıdır.
- Belediye meclislerinde (gerekirse kota uygulamaları yoluyla) çeşitlilik, çoğulculuk ve cinsiyetler arası eşit temsil sağlanmalıdır.
- Avrupa Konseyi Kadın-Erkek Eşitliği Şartı tüm belediyeler tarafından onaylanmalı ve yerel seviyede cinsiyetler arası eşitlik eylem planları yapılmalıdır.
- Belediye meclisi bünyesindeki komisyonların kapsamı genişletilmeli, özellikle dezavantajlı grupların eşit vatandaşlık haklarından yararlanabilmeleri için belediye meclisleri içerisindeki komisyonlar çeşitlendirilmelidir.
- Farklı ölçekteki belediyeleri birlikte çalışmaya teşvik eden yasal ve kurumsal düzenlemeler yapılmalı, büyükşehirlerde ilçe belediyelerinin büyükşehir belediyelerinin şubeleri gibi çalışmalarının önüne geçilmesini sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır.
- Yerel yönetimlerin etkin şekilde çalışabilmesi kapasitelerinin ve ihtiyaçlarının somut şekilde tespitiyle mümkündür. Yerel yönetimler arasındaki dengesizlikler somut veriler üzerinden ortaya çıkarılmalı, yerel yönetimlerin mali kaynakları bu ihtiyaç ve kapasite farkları gözetilerek farklılaştırılmalıdır.

> **YEREL YÖNETİŞİM VE KATILIM MEKANİZMALARININ GÜÇLENDİRİLMESİNE, ŞEFFAFLIK VE HESAP VEREBİLİRLİĞİN ARTIRILMASINA İLİŞKİN SOMUT ÖNERİLER**

- Yerel yönetimlerin demokratikleşmesinin önemli bir bileşeni de yerel politika yapım süreçlerine katılım mekanizmalarının etkinleştirilmesidir.
 - Katılımın en önemli ön koşullarından biri katılımı gerçekleştirecek aktörlerin somut, kolay anlaşılır veriye ulaşmasıdır. Bu çerçevede yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarına giren alanlarda şeffaf, güvenilir, düzenli ve anlaşılır veri ve raporlama yapımları zorunlu hale getirilmelidir.
 - En küçük birim olan mahalle temsilcilerinden oluşacak mahalle meclisleri ve daha büyük ölçekte kent kurultayları gibi mekanizmalarla aşağıdan yukarıya vatandaşların yerelde karar alma süreçlerine katılımı sağlanmalıdır.
 - Kent konseylerinin sivil gözetim ve katılım mekanizmaları olarak etkinliklerini ölçen ve özendiren çalışmalar yapılmalı, belediye organları ve yöneticileriyle ilişkilerinin demokratik denge ve denetim temelinde gelişmesi esas alınmalıdır.
 - Vatandaşların yerel yönetimlerden aldıkları hizmetleri değerlendirmelerini sağlayacak geri bildirim mekanizmaları oluşturulmalıdır. Bu hizmetlerin takibi için tüm belediyelerin hizmetleri online ortamda erişebilir ve izlenebilir hale getirilmelidir.
 - İki seçim arası vatandaş denetimini etkinleştirmek adına yerel yönetimlerde başkan ve meclis üyelerini kapsayacak bir geri çağırma mekanizması hem aktif vatandaşlık bilincinin kuvvetlendirilmesini sağlayacaktır hem de yerel yönetimlerin

demokratik hesap verebilirliğini kuvvetlendirecektir.

- Belediyelerin denetim komisyonlarında ağırlık/çoğunluk muhalefet partisi temsilcilerinden oluşmalıdır.
- Yerel yönetimlerin kamusal kaynak ve yetkileri kötüye kullanmalarını önleyecek demokratik ve hukuki denetim araçları daha yaygın ve etkin biçimde kullanılmalıdır. Yerel düzeyde patronaj ve partizanlık gibi demokratik rekabeti olumsuz etkileyen uygulamaların yaygınlaşmasını engelleyecek düzenlemeler vatandaşların aktif katılımıyla gerçekleştirilmelidir.
- Yerel yönetimlerin harcamalarının, faaliyet raporlarının ve strateji belgelerinin şeffaf şekilde kategorilere ayrıştırılarak düzenli şekilde yayınlanması yukarıda bahsedilen kayırmacılık ve patronaj ilişkilerini engelleme noktasında olumlu katkı sağlayabilir. Yapılacak yasal düzenlemeyle yerel yönetimlerin harcamalarını kolay anlaşılır ve detaylı şekilde raporlamaları sağlanmalıdır.

> **BİTİRİRKEN**

6-10 Aralık 2021 tarihleri arasında pandemi nedeniyle dijital olarak 51 katılımcıyla gerçekleştirilen demokrasi masası buluşmasında, Türkiye'nin yoğun kutuplaşmış siyasi ikliminde farklı görüşlere sahip kesimlerin uygun ortam ve araçlar sağlandığında etkin müzakere ile değerli öneriler üretebilmesi toplantıların en önemli çıktıları arasındaydı. Bu bağlamda, demokrasi masalarının bu ortamda çoğulcu müzakere platformu olarak önemli bir işlev gördüğü son gerçekleştirilen toplantıyla da ortaya çıktı.

Her ne kadar farklı masalar kendi konu alanlarına odaklanarak somut öneriler ortaya koysalar da çalıştayın bir başka önemli çıktısı ise aslında bu alanları ortak kesen birçok önerinin de somut öneriler olarak bu rapora yansımış olması oldu. Katılımcıların önermiş oldukları somut öneriler farklı olsa da denge ve denetleme mekanizmaları ile güçlendirilmiş, çoğulcu ve katılımcı bir demokrasinin hayali ve inancı tüm masaların ortak paydasını oluşturuyordu. Raporun yazılma sürecinde de somut önerileri derlerken bu farklılıklarla beraber bütüncül bir bakış açısına da sadık kalınmaya çalışıldı.

Masalardan çıkan somut öneriler o alanla ilgili farklılık gösterebilir de, demokrasi masası buluşmasından çıkan ortak sorun ve önerilerin altını çizmenin raporu bitirirken faydalı olacağıni düşünüyoruz. Bu ortaklaşılın önerilerin başlıcaları:

- Gerek parlamenter sistem gerekse başkanlık sisteminin demokratik istikrar üretmesi ve denge ve denetleme mekanizmalarının sağlıklı işleyebilmesi için hem seçim sisteminde hem de siyasi partiler kanununda yapılması gereken düzenleme ihtiyacına yapılan vurgu;
- Yasama-yürütme ilişkisinden bağımsız olarak bağımsız ve tarafsız yargı erkinin varlığının, hükümet sistemlerinin demokratik şekilde işleyebilmesinin yaşamsal koşulu olduğu vurgusu. Bu yüzden yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığına ilişkin sadece anayasal değil onu da kapsayan detaylı bir reform sürecinin önemine yapılan vurgu;

- Merkezi idareyi dengeleme kapasitesine sahip etkin, katılımcı, şeffaf ve hesap verebilir yerel yönetimlere duyulan ihtiyaç;
- Vatandaşların ve sivil toplumun daha aktif ve sorgulayıcı olması, karar alma süreçlerine etkin katılımlarını sağlayacak mekanizmaların özellikle yasama, yürütme ve yargı kurumları içerisinde kurgulanması gerekliliği;
- Başta kadınlar olmak üzere dezavantajlı grupların siyasete katılımını sağlayacak kurumsal mekanizmalara duyulan ihtiyaç;
- Dördüncü kuvvet olarak nitelendirilen bağımsız ve tarafsız medyanın hükümet sisteminden bağımsız olarak demokratik denge ve denetleme mekanizması için önemi;
- Tüm kurumlarda birbirinin tamamlayıcısı ve ön koşulu niteliğindeki şeffaflık, hesap verebilirlik, liyakat ve etkinlik ilkelerinin hayata geçirilmesi için etkin mekanizmalar ve yaptırımlar geliştirilmesi ihtiyacı.

DENGEVE
DENETLEMEAđI

dengedenetleme.org

dengevedenetlemeagi@birarada.org

[dengevedenetlemeagi](https://www.instagram.com/dengevedenetlemeagi)

[DengeDenetleme](https://www.facebook.com/DengeDenetleme)

[DengeDenetleme](https://twitter.com/DengeDenetleme)
